

2. Overzicht van de fonetische en fonologische processen (FFP)

FFP 1 Assimilatie

Onder assimilatie verstaan we het geheel of gedeeltelijk gelijkmaken van twee opeenvolgende (en van elkaar verschillende) medeklinkers; de taalgebruiker maakt het zich bij het spreken vaak zo makkelijk dat hij twee verschillende klanken assimileert nl. op elkaar doet lijken.

1.1 Soorten assimilatie

1.1.1 De assimilatie van plaats

We onderscheiden twee soorten assimilatie: de assimilatie van plaats waardoor twee klanken die in articulatieplaats van elkaar verschillen zo gelijk worden gemaakt dat ze dezelfde articulatieplaats krijgen.

Ter illustratie: “in Kobbegem” wordt uitgesproken als [in̥ kɔpəy ʉ m]: de alveolaire n past zich wat de articulatieplaats aan de velaire k aan en wordt dus gevelariseerd [ɲ]; “in Bollebeek” klinkt als [im bɔləbeek] hetgeen illustreert dat de alveolaire n zich qua articulatieplaats aanpast aan de bilabiale b en dus wordt gelabialiseerd [m]. Als de twee op elkaar volgende medeklinkers dezelfde articulatieplaats hebben is er natuurlijk geen enkele reden tot aanpassing: vgl. “in Zellik” [in zælək], in Dilbeek [in dilbe:k], in Ternat [in tərnat], in Relegem [in r̥.iləy ʉ m].

Assimilatie van plaats kan zich ook binnen morfemen voordoen: vgl. envelope [amvələp], fanfare [fəmfarə], inkt [in̥k], onpaar [ʉ mp ǣ : r].

1.1.2 De assimilatie van stem

Naast de assimilatie van plaats is er ook de assimilatie van stem waardoor twee klanken die van elkaar verschillen doordat de ene stemloos (de stembanden trillen niet) en de andere stemhebbend (de stembanden trillen) is in die zin aan elkaar gelijk worden gemaakt dat de stemloze klank stemhebbend of de stemloze stemhebbend wordt.

De assimilatie kan zich in twee richtingen voordoen: als een klank zich aanpast aan een erop volgende klank spreken we van regressieve assimilatie; past hij zich aan een eraan voorafgaande klank dan spreken we van progressieve assimilatie. Vgl. “in Krokegem” [in̥ kro:kəgu m] waarin de [n] zich aanpast aan de volgende [k] (= regressieve assimilatie); “fritvet” [fryt̥fət̥], hartzeer [ɛtsi:ər] waarin de stemhebbende [v] en [z] zich aanpassen aan de eraan voorafgaande stemloze [t] en ook stemloos, nl. [f] en [s], worden (=progressieve assimilatie).

1.2 Gevallen van assimilatie.

1.2 1 Regressieve stemassimilatie doet zich in een aantal gevallen voor; we onderzoeken de belangrijkste ervan.

Als een stemhebbende plosief (b, d) voorafgegaan wordt door een stemloze fricatief (f, s, sj, ch) dan wordt die stemloze fricatief stemhebbend (v, z, zj, g).

Vgl. as-beek > “azbeek”; pof-boek > “poeyboek”; kruis-borre > “kraizjbérre”; kas-boek > “kazboek”; klets-dop > “klaidzdop”; ‘k weet niet of da’k... > “...oy d’ak”; ik leef daarmee > “ik lêy daamee”.

Op het eind van een woord wordt een stemhebbende plosief (b, d) of fricatief (v, z, zj, g) stemloos (p, t; f, s, sj, ch); deze verstemlozing wordt ook verscherping genoemd (zie FFP 22).

Vgl. dag > “dach”; duiv ¹ > “daaif”; hoed > “hoet”; kwab > “kwap”; muiz > “maaisj”; viez > “vies”.

Deze regel geldt ook voor samenstellingen en afleidingen.

Vgl. bloed-pens > “bloetpainsj”; huiz-ken > hosjken”; kaaz-kop > “kêiskop”; tand-pijn > “tantpâin”; vijz-ken > “vasjken”.

Als een stemhebbende plosief (b, d) voorafgegaan wordt door een stemhebbende fricatief (v, z, zj, g) dan wordt die stemhebbende fricatief stemloos (f, s, sj, ch).

Vgl. ik lag daar > “ ‘k lach daa” ; ik mag dat > “ik mach darre”.

Als een stemloze fricatief (f, s, sj, ch) voorafgegaan is door een stemhebbende fricatief (v, z, zj, g) dan wordt die stemhebbende fricatief stemloos (f, s, sj, ch).

Vgl. een viez stuk > “e vies stuk”; vraag-staart > “vraachstjêt”; lijv-sta-bij > “lâif-staa-bâ”; ik lees flink > “ik lees flink”.

Als een stemloze plosief (p, t, k) voorafgegaan wordt door een stemhebbende fricatief (v, z, zj, g) dan wordt die stemhebbende fricatief stemloos (f, s, sj, ch).

Vgl. lig + plank > “lichplank”; vijv + tien > “vèftien”; weez + kind > “wieëskint”.

Als de stemhebbende fricatief (b) voorafgegaan wordt door een stemloze ploffer (p, t) dan wordt die stemloze ploffer stemhebbend.

Vgl. kop + bal > “kobbal” ; kant + bed > “kandbêrre”; put + berg > “pudbêrg”; stront + beest > “strondbieëst”; uit + branden > “aaidbrann”; op + bollen > “obboln”.

In de anlautende kn- wordt de velaire k tot de alveolaire tegenhanger –t (regressief) geassimileerd (dentalisering) onder invloed van de alveolaire n: knie > *tnien*, knop > *tnop*, knoesel > *tnoêsel*.

De medeklinkercluster -rd- voorafgegaan door een vocaal of tweeklank en gevolgd door een sjwa wordt (regressief) geassimileerd tot -dd->d (r-deletie): aardig > *aadeg*.

De medeklinkercluster -rs- voorafgegaan door een vocaal en gevolgd door een sjwa wordt (regressief) geassimileerd tot -ss- > s (r-deletie): persen > *pèsn*.

1.2.2 Progressieve stemassimilatie doet zich o.m. voor in volgende gevallen:

Als een stemhebbende fricatief (v, z, zj, g) voorafgegaan is door een stemloze ploffer (p, t, k) of een stemloze fricatief (f, s, sj, ch) dan wordt de stemhebbende fricatief stemloos.

Vgl. af + vallen > “affaln”; raap + zaad > “raapsaat”; frit + yet > “frutfait”; dik + zak > “diksak”; af + gang > “afchank”; ijs + gang > “âisjchank”; ik mag yeel > “ik mach feul”; uitjouwen (aajt + zjôn) > “aajtsjôn”; ik was ziek > “ ‘k was siek”.

De medeklinkercluster -dl- wordt (progressief) geassimileerd tot -dd- (l-deletie): leed + lijk (lelijk; vgl. Mnl. leetlijk) > “lieëddek”, waarna de intervocalische –dd- > -rr- > r. (*lieërek*).

De medeklinkercluster -nd- voorafgegaan door een vocaal en gevolgd door een sjwa wordt (progressief) geassimileerd tot -nn- > n (d-deletie): branden > *brann*; handen > *hann*; manden > *mann*; ronde > *ronne*.

De medeklinkercluster -rn- voorafgegaan door een vocaal en gevolgd door een sjwa wordt (progressief) geassimileerd tot -rr- > r (n-deletie): bornevat > *bérrevat*; kerneken (pitje) > *kèrreken*.

¹ In deze en volgende voorbeelden wordt uitgegaan van het (oudere) onderliggende foneem: Vgl. duif < duve (Mnl.), duiv.

De medeklinkercluster -rd- voorafgegaan door een vocaal of tweeklank en gevolgd door een sjwa wordt (progressief) geassimileerd tot -rr->r (d-deletie): terden > *tèrn*; worden > *wèrn*; moorden (mv.; inf.) > *moeërn*; woorden (mv.) > *woorn*.

De medeklinkercluster -ld- voorafgegaan door een vocaal en gevolgd door een sjwa wordt (progressief) geassimileerd tot -ll- (d-deletie): beeldeen > *beeleken*, *billeken*; kuilder > *koiller*; maelder > *moiller*; naald(e) > *noille*; wilde > *wille*.

De medeklinkercluster [n] + [y] voorafgegaan door en vocaal en gevolgd door een sjwa wordt (progressief) geassimileerd tot [ŋ] in de verbogen vorm; in de onverbogen vorm treedt geen assimilatie op ring > *rink*; gang > *gank*.

Ook de mouillering en de palatalisatie (verschuiving van de articulatie in de richting van het palatum of harde verhemelte) worden beschouwd als een vorm van assimilatie. (zie infra FFP 8 en FFP 10)

1.3. Nog een paar gevallen van assimilatie.

1.3.1. Na proclise (aanhechting van een onbeklemtoond lidwoord de > d aan het volgend betoond woord beginnend met een stemloze fricatief (s) doet de regressieve assimilatie haar werk: d'stal > *t' stal*; d'school > *t' school*; d'straat > *t' straat*. (zie FFP 11).

1.3.2. Het wegvallen van een klank (deletie) wordt beschouwd als een extreem geval van assimilatie.

Vgl.:

dl > dd (z. FFP 2) > rr > r : leedlijk > *lieërek*;

kw > k: kwartier > *kotier*, kwaadpèrt > *kwôpèt*, kwartje > *koitn*, dikwijls > *dikkes*;

mb > m : Lombeek > *Loemek*, Wambeek > *Wammek*;

pw > p : Opwijk > *Opâik*, slaapwel > *sloppel*.

g > 0 (g-deletie)

De g valt ook weg in daags > *daas*, zondaags > *zondaas*.

In onderstaande vormen hebben we niet te maken met assimilatie van een clitisch (het vnw. dat volgt op de vervoegde vorm) ge aan de persoonsvorm -t, maar van het clitisch persoonlijk voornaamwoord e : vgl. eet ge *éte*; hadt ge *haidde*; komt ge *komde*; kunt ge *koeinde*; moest ge *moeste*; roept ge *roepte*; wilt ge *wilde*; weet ge *wétte*; woudt ge *waidde*; zoudt ge *zaidde*.

l > 0 (l-deletie)

In samenstellingen met “al”, dat als versterkend partikel wordt toegevoegd aan bijwoorden en sommige voegwoorden, wordt de l gedeleerd wanneer het volgende lid met een alveolair begint; de l wordt niet gedeleerd als er een klinker op volgt: aldaar *adaa*; aldikwijls *adikkes*; aldrie *adrâ*; alnarens *anaares*; alreis *arès*; als *as*; altijd *ètêd*; altwee atwieë; alvoor *aveu*; alzo *azoeë*. Maar : aleens *alinsj*; aler *alieër*; alhier *alhie*; alom *aloem*.

De l-deletie komt ook voor vóór niet-alveolair bv. albij *abâ*, algauw *agâ*, alginder *aginner*, algoed *agoêd*, al ware't *awaat*; ook in malkanderen, *makannern*, zulk een *zék een*.

n > 0 (n-deletie)

De medeklinkercluster -rn- voorafgegaan door een vocaal en gevolgd door een sjwa wordt (progressief) geassimileerd tot -rr- > r (n-deletie): bornevat *bérrevat*; kerneken (pitje) *kèrreken*.

In samengestelde werkwoorden met de bijwoorden aan (*aan*), beneden (*benéjjen*), buiten (*baaitn*), binnen (*binn*), en boven (*booven*), wordt de n gedeleerd vóór een medeklinker behalve vóór een d en een t, vóór een b (waar ze eigenlijk door de assimilatie van plaats > m wordt) en vóór een n (waar ze gedegemineerd, nl. enkel gespeld wordt): aanzitten *aazitn*; aansteken *aasteeken*; aanladen *aalôn*; aanraden *aarôn*; maar, aantrekken *aantrèkken*; aandraaien *aandrôn*; aannaaien (*aannôn* waarin nn > n *aanôn*).

Dezelfde regel geldt voor het voorzetsel van: van Zellik (*va Zèllek*), van Relegem (*va Rêilegoem*), van Luik (*va Laaik*), van Wemmel (*va Wèmmel*), van Krokegem (*va Krookegoem*); maar, van Dilbeek (*van Dilbeek*), van Ternat (*van Ternat*).

Ook in het partikel dan (*dèn*) valt in dezelfde context de -n weg: dat gaan we dan zien (*dat gommen dè zien*); we zien dan wel (*we zien dè wél*); maar, wat kan ik dan doen? (*wat kannek dèn doên?*).

Het onbepaald lidwoord een wordt vóór subst. o. enk. als *e* [ə] gerealiseerd; vóór -d, vóór t en vóór een klinker komt de eind-n voor: een paard (*e pjêd*), een man (*e man*), een kot (*e kot*); maar een teken (*en* [ə n] *tieëken*), een dak (*en dak*), een hol (*en* (h)ol). Vóór subst. vr. wordt het onbepaald lidwoord altijd als *en* gerealiseerd behalve vóór een k waar de n door tot ng [ŋ] wordt geassimileerd: een doos (*en doeës*), een bus (*en bus*); maar een [əŋ] kat. Vóór subst. m. enk. komt de eind-n altijd voor vóór een klinker, een -t en een -d; vóór een -b wordt de n tot m geassimileerd: een ezel (*nen eezel*), een trein (*nen trâin*), een door (sul) (*nen doo*), een dik kind (*nem bookus*).

Ook in de eerste en derde pers. enk. praesens van kunnen wordt de n gedeleerd vóór een medeklinker met uitzondering van een klinker, een d en een t: ze kan goed schrijven (*ze ka goê schraaiven*); hij kan rekenen (*hè ka rêikern*); ze kan luisteren (*ze ka lùstern*); die kan zeveren (*dâ ka zieëvern*); maar dat kan tellen (*da kan téln*).

De n-deletie doet zich ook voor in de eerste pers. enk. praes. van moeten (*ik moen*) gevolgd door een medeklinker behalve vòòr d en t: ik moet luisteren (*ik moe lùstern*); ik moet weten dat... (*ik moe weetn dat...*); maar, ik moet drinken (ik moen drinken), ik moet trekken (incasseren) (*ik moen trèkken*), ik moet ook drinken (*ik moen oek drinken*).

Hetzelfde verschijnsel doet zich voor in de eerste pers. enk. en mv. praes. en in de derde pers. mv. praes. van “zijn” (*ik bèn*), en van werkwoorden op lange klinker + n (gaan, staan): ik ben ziek (*ik bè ziek*), ik ben zat (*ik bè zat*), we zijn zot (*we zè zot*), ze zijn naar bed (*ze zè slaapen*), ik ga wachten (*ik go wachtn*), we gaan slapen (*we go slaapen*), ze gaan spelen (*ze go speeln*), ik sta vroeg op (*ik sto vruug op*); maar, ik ben op (ik bèn op), ik ben thuis (*ik bèn thaaisj*), ik ben dul (dol, suf) (*ik bèn dul*), ik ga eten (*ik gon eetn*), ik ga sluiten (*ik gon toêdoên*), ik ga verder (*ik gon deu*).

In het suffix -ken + s wordt de n gedeleerd: braafkens *braafkes*; mannekens *mannekes*; lichtekens *lichtekes*; zachtekens *zachtekes*. (z.o. FFP 25.3.6)

In de infinitief + s wordt de n gedeleerd: wachtens *wachtes*; etens *eetes*; grijpens *grêpes* (z.o. FFP 25.3.6).

De n wordt ook gedeleerd in: hunlieden *heuln*; schoonmeken *schoeëmeeken*; schoonvader *schoeëvaader*; schoonzuster *schoeëzuster*; steenput *stieëput*; steenweg *stieëwég*.

FFP 2

dd > rr

De -dd- tussen twee klinkers wordt in het Asses als -rr- gerealiseerd op voorwaarde evenwel dat de aan de d voorafgaande klinker kort of verkort is: bedde > *bérre*; kudde > *kurre*; klodde > *klorre*; padde > *parre*; plodde > *plorre*; vodde > *vorre*; schudden > *schurn*; wedden > *wùrn*; midden > *murn*; dadde > *darre*; didde > *dirre*; wadde > *warre*.

Ook bij de inversie-vormen (omgekeerde woordorde zoals in de vragende vorm) in werkwoordsvormen, nl. in het praesens en het preteritum, met enclitisch pronomen “e” (*de*) treedt -rr- < -dd op: doet ge > *doedde* > *doere*, ga je > gaatde > *goidde* > *goirre*; hebde > *hédde* (assimilatie) > *hérre*; hadt ge > *haidde* > *hairre*, moet ge > *moede* > *moere*, waart ge > *woidde* > *woirre*, (ben je), zijtde > zijdde > *zèrre*.

Uit deze inversie-vormen blijkt dat ook al is de dubbele d het resultaat is van een assimilatie (gelijkmaking van oorspronkelijk ongelijke klanken), dan nog kan de intervocalische dd tot r worden omgezet (vgl. *woirre* < waadde < waarde).

Het fonologisch proces waarbij een obstruent (bv. d) overgaat in een sonorant (bv. r) wordt ook verzwakking genoemd.

Omgekeerd wordt intervocalische -rr- gerealiseerd als “-dd-” in vervarrenen (=verstieren) > *vervèddern*; burrelen > *bùddeln*.

FFP 3

Diftongering

Onder diftongering (diftongisatie) verstaan we het verschijnsel waardoor een beklemtoonde klinker in een tweeklank overgaat; eigenlijk is het een vorm van versterking waarbij een beklemtoonde klinker overgaat in een tweeklank: (Mnl.) huus (huis) > *haaisj*; (Mnl.) fijn > *fâin*.

Het diftongeringsproces kan geblokkeerd worden vóór -r: wijwater > *wâiwaater* maar wierook > *wieroeëk*.

De standaardtaal heeft alleen sluitende diftongen (ui, ij, ou); het Asses heeft naast sluitende diftongen (diftongen met i als tweede element; vgl. *baaik* (buik), *gêif* (gaaf), *âisj* (ijs), *koêi* (koe), *drôiken* (draadje) ook centrerende diftongen (met sjwa als tweede element; vgl. been (*bieën*), doos (*doeës*), jeuken (*uuëken*) en openende diftongen (met -ê als tweede element; vgl. paard (*pjêd*), maart (*mijêt*), staart (*stjêt*).

Voor het overzicht van de Assese tweeklanken uit oudere éénklank zie hoofdstuk 6, Herkomst van de Assese vokalen, de tweeklanken (6.3)

FFP 4

Dissimilatie

Onder dissimilatie (het tegenovergestelde van assimilatie) verstaan we het proces waardoor twee gelijke medeklinkers ongelijk worden gemaakt.

l-l > l-r

De verbinding -el, voorafgegaan door een l uit de eerste lettergreep, wordt tot -er gedissimileerd: klepel > *klêiper*; klippel (knuppel) > *klipper*; de Clippele, bekende adellijke familie in Asse woonachtig > *Klipper*; lepel > *lêiper*; lettel (=weinig) > *létter*; limmel (=zachte afhelling) > *limmer* (vetkwab aan weerszijden van de rug); sleutel > *sleuter*; vlegel > *vlêiger*; vleugel > *vleuger*.

r-r > l-r

Een ander geval van dissimilatie waarbij de -r gevolgd door een andere -r tot -l wordt gedissimileerd doet zich voor in: karper > *kèlper*; marber > *mèlber*; purper *pulper*; raar > *râl*; rabarber > *rabalber*; schorseneren > *schorsneeln*.

n-n > r-n

In een aantal vormingen (vaak stapelmeervouden en infinitieven op -en + en) wordt n + n gedissimileerd door r + n: afberdenen (met planken afzetten) > *afbèddern*; (af)moordenen (=afbeulen) > *(af)mùddern*; hokkenen (samenhokken) > *hoekern*; koekenen > *koekern*;

leugenen (leugens) > *leugern*; ribbenen (ribben) > *rùbbern*; takkenen (takken) > *tèkkern*; viggene > *viggern*; veulenen > *vùllern*.

FFP 5

De doffe [ə] vòdr –m wordt gekleurd tot [u_ç] / oe:

De doffe –e [ə] (ook ongekleurde vocaal of sjwa genoemd) wordt in het Asses in onbeklemtoonde lettergreep als [u_ç] / oe gerealiseerd in: asem > *aasoem*, bessem > *bùssoem*, malem (melde, plantennaam) > *maaloem*, resem > *drieësoem*, spasm (kaft) > *spaasoem*, schossem (grassoort) > *schùssoem*, zeis > *zâsoem*.

Ook in toponiemen grijpt die verkleuring plaats: Kobbegem > *Koppegoem*; Krokegem > *Krookegoem*; Tenberg > *Toembèrg*; Walfergem > *Walfergoem*; Wolvertem > *Wolfertoem*.

z. o. FFP 20 (verkleuring van vocalen)

FFP 6

Metanalyse

Onder metanalyse verstaan we de verkeerde scheiding of ontleding van een woord . Daardoor kan de eind-n van en voorafgaand woord aangevoeld worden als de begin n- van een volgend woord.

Vgl.: een ast (eest) > *ne nast*; een heef (middel om het deeg te doen “heffen”, te doen rijzen; zuurdesem) > *ne nêif*; een oord (muntstukje) > *een nood*.

FFP 7

Metathesis

Onder metathesis verstaan we een proces waarbij de volgorde van de klanken wordt omgekeerd: zo worden in meerlettergreepige woorden de eind-r van de eerste lettergreep en de eind-l van de tweede lettergreep van plaats verwisseld. Dat blijkt uit : armvol > *èlver*; dorpel > *dùlper*; gorgel > *gùlger*; gorgelen > *gùlgern*; kervel > *kèlver*; orgel > *ùlger*; zurkel > *sulker*.

Een omkering van hetzelfde type doet zich voor in “wereld” waarin de r-l > l-r, waarna in het Asses de “r” werd uitgestoten en het hiaat werd opgevuld door “n”: *wêilnd* (*de nuuë wêilnd*, uithangbord van een bekende Assese dansgelegenheid).

Analoge wisseling treedt op in *pêilekollee* (parelsnoer): perel > *pêiler* > *pêilen*, waarin het morfeem -en (voor een medeklinker) als -e wordt gerealiseerd; ook in *sjâln*, *sjâleken*: charel > *sjâler* > *sjâlen*, (dim.) *sjâleken*. “Kerel” en “perel” ondergingen in het Asses vocaalverkorting en mouillering en kregen betekeniswijziging: *ne kailn* en *ne pailn* evolueerden resp. in de ongunstige zin van “sul, dwaas”, of in de gunstiger betekenis van “al te goed iemand”.

Metathesis kan eveneens optreden in onbeklemtoonde lettergreep: crayon (Fr.) > kerjong ; precies > *pesies* (< *persies*).

Uit een aantal woorden blijkt anderzijds dat de -r die eerst achter de klinker stond in een latere fase ervoor is komen te staan: *kréjaal* (koorknaap) < Mnl. corael, mlat. choralis; *schramâpoeëtn* (=poten die zwaaiende beweging maken) < scharmaaipoten; *schramoeille* (verbrande kooltjes) < “scharren” en “moelie” (oorsponkelijk “uitschraapsel van de trog”, in latere betekenis “gedeeltelijk verbrande kolen”); *schramoeitsjn* (misbaar) < escarmouche (Fr.), schermuts.

Metathesis is ook opgetreden in de standaardtaal; dat blijkt uit een hele reeks woorden waarin de -r die in een oudere taalperiode voor de klinker stond in een latere fase erachter is komen te staan. Vergelijk volgende Nederlandse woorden met hun Duitse equivalenten (het Duits heeft de oudere vormen best bewaard): berd (plank), *bèd* > < Brett; borst, *bùst* >> Brust; dorsen, *dùsn* > < dreschen; korst, *kùst* > < Kruste; vers, *vès* > < frisch; vors, *vùs* > < Frosch; worstelen, *wùsteln* > < (Mnl.) wrastelen.

FFP 8

8.1 Mouillering

Onder mouillering wordt een wijze van articuleren van (meestal) alveolaire medeklinkers (consonanten die worden gevormd door de tongpunt tegen de tandkassen, de alveoli, te brengen) verstaan waarbij die niet meer tegen de tandholten worden gearticuleerd maar op de plaats waar de [i] en de [j] worden gevormd, nl. het harde verhemelte of palatum. Het verschijnsel (dat eigenlijk een vorm van assimilatie is) wordt dus gekenmerkt door een verschuiving van de articulatieplaats in de richting van het harde verhemelte. Typerend voor de mouillering is dat een breed vlak van de tong (en niet de punt van de tong) naar voren wordt gedrukt, zodat de wijze van articuleren niet stevig maar slap (vgl. Fr. mou) gebeurt.

8.2 Aard van de mouillering

Het fenomeen is in Brabant typisch voor de Denderstreek met Aalst als kerngebied. In Aalst klinkt “kind” als “kindj”, waarbij wij ons die “dj” moeten voorstellen als de “niesklank” tsj; in West-Brabant horen we gelijkaardige realisaties (bv. Gooik “gédj” voor “geld”, in Sint-Kwintens-Lennik “wéndj” voor “wind”). Toch is de mouillering niet overal even krachtig: in Asse-ter-Heide is de niesklank in “gédj” (geld) nog duidelijk waarneembaar maar in het aangrenzende Asse, waar de mouillering meestal veel lichter is, is die zelfs verdwenen. Intense mouillering houdt in dat de karakteristieke articulatie zich uitbreidt tot meer medeklinkers, terwijl bij lichtere mouillering deze speciale articulatie zich beperkt tot één consonant: “bult” klinkt in Asse-ter-Heide als “boeiltj” (de l en de t zijn intens, nl. met niesklank, gemouilleerd; in de spelling weergegeven door een j te plaatsen achter de l) maar in Asse als “boeilt” (alleen de l is lichtjes, nl. zonder niesklank, gemouilleerd; in de spelling weergegeven door een i voorafgegaan door een korte of verkorte klank). Waaruit moet worden besloten dat de graad van mouillering afneemt, en zelfs verdwijnt, naarmate we ons van het Aalsterse kerngebied verwijderen.

8.3 Wanneer treedt mouillering op?

In het Asses treedt mouillering op in bepaalde combinaties van alveolaire medeklinkers (nl. t, d, s, z, l, en n) na een korte of lange eenklank. De meest voorkomende combinaties zijn (zowel in de zgn. ongelede als gelede woorden):

-n + t/d : punt (*poeint*), maand (*moind*), einde (*ainne*, *inne*), eend(e) (*ainne*), klein(d)er (*klainer*), fijn(d)er (*fainer*), plunderen (*ploeinnern*), mandeken (*mainneken*), hondeken (*hoinneken*), ik woonde (ik woeindn);

-n + s : mens (*minsj*), pens (*painsj*), Spaans (*Spoinsj*); kuns(t) (buiteling) (*koeinsj*), treins (mv) (*trainsj*), zoons (*zoinsj*), schuins (*schoinsj*), groensel (*groeinsjel*);

-n + st : swenst (*swainsjt*), woonst (*woeinsjt*), kleinst (*klainsjt*);

-l + d : vuil(d)er (*voiller*), maalter (*moiller*), kuilder (*koiller*);

-l + n : kerel (met betekeniswijziging in pejoratieve zin, sul) (*kailn*), perel (met betekeniswijziging in melioratieve zin, goedig iemand) (*pailn*);

-l + t : bult (*boeilt*), het verkoelt (’t *verkoelt*);

-l + s : pols (*poeilsj*), Waals (Woilsj);

-l + st : Aalst (*Oilsjt*), vuilst (*voilsjt*);

-t + s : koets (*koeitsj*), muts (*moeitsj*), drets (draitsj), klutsen (*kloeitjn*), groots (*groeitsj*);

-t + t : het spijt (+ t) mij (’t *spait mâ*); grootte (*groeitte/ groeidde*);

-d + t : hij snijdt (*hè snaidt*), ge zoudt (*ge zaidt*);

-d + s : van Gods wegen (*va Goeidsjwêigen*).

Verder treedt mouillering in het Asses ook op:

-in de st-cluster: buist (*bosjt*), vuist (*vosjt*), puist (*posjt*); desteren (var. dijsteren < pladijsteren) (*dasjtern*); pijsteren, peisteren (*pasjtern*), kleisteren (*klasjtern*), geinsteren (*kasjtern*);

-in Franse leenwoorden met slechts één palataal (type achtervoegsel -age, -oge): occasie (*okkozje*), courage (*korozje*), horloge (*horlozje*), spinazie (*spinozje*);

-in een groot aantal woorden op -s vòòr oude [y] (Mnl. u): buis (*baaisj*), huis (*haaisj*), kruis (*kraaisj*), luis (*laaisj*), muis (*maaisj*), pluis (*plaaaisj*), Pruis (*Praaisj*), sluis (*slaaisj*), struis (*straaisj*), ruis (*raaisj / laaisj*);

-in een aantal woorden op -s vòòr oude [i] (Mnl. i): bijs (*bâisj*), grijs (*grâisj*), ijs (*âisj*), prijs (*prâisj*), vijs (*vâisj*), wijs (*wâisj*);

-in het woord *vet* (*vait*) waarin de t teruggaat op een oude -tt.

8. 4 De mouillering en haar begeleidende processen.

In het Asses gaat de mouillering vaak gepaard met verkorting van de voorafgaande klank (vgl. schuin - schuins: *schaain*, *schoinsj*; malen – maalter: *maaln*, *moiller*; snijden – hij snijdt: *snân*, *hè snaidt*; koel – koeler: *koêl*, *koeiller*; fijn - fijner: *fâin*, *fainner*).

Naast vocaalverkorting treedt bij de mouillering ook verkleuring van de vocaal op; de mouillering wijzigt inderdaad de kwaliteit van de klank van de voorafgaande klinker die van palatale naar mediale of velaire richting evolueert (men spreekt in dit verband van depalatalisering, ook wel medialisering of velarisering genoemd):

-de palatale u wordt oe: het standaardtalige punt en muts klinken als *poeint* en *moeitsj*;

-de -palatale aai wordt oi: fluit *flaait*, fluitje *floitn*;

-de palatale e wordt (mediale) a: metsen - *maitsjn*.

Verder zal de mouillering vaak sluiting van de vocaal tot gevolg hebben: mens - *minsj*; beeld - dim. beeldeen *billeken*; vuil – vuist: *vaail*, *voilsjt*.

In het Asses bewerkt de mouillering de invoeging (epenthese) van een i-klank vòòr de gemouilleerde consonant: hij huilt - *hè hoilt*; maand - *moind*.

In een aantal gevallen komt mouillering bij het begin van een woord voor: top (*sjop*), sut (sulig vrouwtje) (*sjut*), zabbere *zjabbern*, soude (soda) *sjoêter*.

Verder treedt mouillering in de anlaut in het Asses ook op in *djoempeln*, dompelen, *djoempelêi*, dompelaar; *kjoemern*, janken, *kjèffer*, keffer.

De mouillering in de anlaut heeft vaak expressieve waarde.

In de kindertaal (of bij het spreken tot kinderen) komt ook emphatische mouillering voor: vgl. hoort *hoeitj*, (pa)tatjes *taitjes*; heet *hisj*; beest *bisj*.

8. 5 Mouillering van de velaire consonant.

In het Asses opereert alleen de mouillering van alveolaire consonanten (t, d, s, z, l, r, n) maar Kobbegem, Mollem, Relegem en Zellik hebben mouillering van de velaire consonant (k): vgl. diminutieven kat – Asses *kaitjn*, Mollems *kaikken*; kot – kotje (Asses *koitn*, Mollems *koikken*).

FFP 9

Demouillering

Onder demouillering verstaan we het verschijnsel waardoor de kenmerken eigen aan de mouillering (zie supra FFP 8) ongedaan worden gemaakt.

Demouillering treedt op in: *sinzjip* (jube) < *zjinzjip*, *suzzemien* (jasmijn) < *zjuzjemien*, *sùzze* (serge, deken) < *sjùzze*, *zust* (juist) < *zjust*.

FFP 10

Palatalisatie

10.0. Onder palatalisatie verstaan we het meer vooraan in de mond (nl. het palataler, nl. in de richting van het palatum, het harde verhemelte) realiseren van klinkers die tussen het harde en zachte verhemelte in (de zgn. mediale klinkers) of achteraan in de mond (de zgn. velaire klinkers) worden uitgesproken. Door de palatalisering wordt in het Asses een Ndl. [ɑ]/a tot [ɛ]/è of [æ]/è, een Ndl. [ɔ]/o tot [œ_ç]/ù of [œ_ç]/ù en een Ndl. [o]/oo tot [y_ç.ə]/uuë.

Vb. gracht - *grècht*; wortel - *wüttel*; kool - *kuuël*.

De palatalisatie wordt meestal bewerkt onder invloed van een -r gevolgd door een labiaal (p, b, m), een labiodentaal (f, v) of een alveolair (t, d, s, z, l, r, n), of onder invloed van een -l.

De palatalisatie werkt ook verwijding in de hand (z. verwijding FFP 23)

10.1 Palatalisatie van Wgm. a > (A.) [ɛ]/è of [æ]/è

Vgl.: ark > *èrk*; arm > *èrm*”; barg > *bèrg*; darm > *dèrm*”; hard > *hèd*”; harst > *hèst*; hart > *hèt*; karper > *kèlper*; kartelen > *kètteln*; Karteloo (pln.) > *Kètteloëë*; marmer > *mèlber*; martelen > *mètteln*; spartelen > *spètteln*; tarwe > *tèrf*; martiko > *mèttekoo*; zwart > *zwèt*.

10.2 Palatalisatie van Ndl. o > (A.) /ù [œ_ç] of [œ_ç]/ù

Vgl. borg - *bùrg*; borst - *bùst*; dorp - *dùrp*; dorsen - *dùsn*; dorst - *dùst*; gorgelen - *gùlgern*; korf - *kùrf*; kort - *kùt*; orgel - *ùlger*; storm - *stùrm*; storten - *stùtn*; vors - *vùs*; vorst - *vùst*; worm - *wùrm*; worp - *wùrp*; worst - *wùst*; wortel - *wüttel*.

10.3 Palatalisatie van Ndl. oo (uit Wgm. au) > [y_ç.ə] A. / uuë

Vgl. buigen (bogen) > *buuëgen*; droog > *druuëg*; dromen > *druuëmen*; geloof > *geluuëf*; hozen > *guuëzn*; kool > *kuuël*; loog (hoog opschietend) > *luuëg*, *luug*; loochenen > *luuëchern*; root (drassige poel) > *ruuët*.

10.4 Palatalisering in de standaardtaal

De palatalisering van de -a en van de oude -u (Wgm. û; uitspreken als oe) heeft ook in de standaardtaal gewerkt, zij het in geringer mate; die werking blijkt duidelijk uit de vergelijking met het Duits, de West-germaanse taal die het oudere vocalisme het best heeft bewaard.

Vgl. (D.) arg - erg; (D.) Farbe - verf; (D.) Mark - merg; (D.) Sarg - zerk; (D.) scharf - scherp; (D.) stark - sterk; (D.) Schwarm - zwerm.

Vgl. (A.N.) geuur- (< Oudsaksisch) gibûr; muur- (< Oudhd.) mura; schuur - (< Oudhd.) scur; zuur - (< Oudhd.) sûr; de taalkundigen noemen deze laatste reeks gevallen van de “spontane palatalisatie”, een proces dat spontaan, zonder aanwijsbare conditioneringen, zou zijn tot stand gekomen al valt daarbij op dat ze weer gerealiseerd wordt voor een -r.

10.5 Palatalisatie van medeklinkers

Niet alleen klinkers maar ook medeklinkers kunnen worden gepalataliseerd; gepalataliseerde klinkers “steken” ook wel eens de begeleidende medeklinkers (vooral dan een t, d, n, l) “aan”. Dit verschijnsel wordt behandeld in het hoofdstuk “mouillering” (z. supra, FFP 8).

10.6 Depalatalisatie

Depalatalisatie (ook vocaalvelarisatie genoemd) is het verschijnsel waardoor palatalen, nl. de i, é, è, u, ù, alle klanken die vooraan in de mond (ter hoogte van het palatum of harde verhemelte) worden uitgesproken achteraan in de mond (als velairen, bv. de oe, de o, ter hoogte van het velum of zachte verhemelte) worden gerealiseerd. Depalatalisatie doet zich

voor in: kluts > *kloeitsj*, munt > *moeint*, muts > *moeitsj*. Ze gaat vaak gepaard met mouillering (z. supra FFP 8).

FFP 11

Proclise en enclise

11. 1 Proclise

Onder proclise verstaan we het verschijnsel dat een zwakker betoond element aan een volgend sterker beklemtoond element wordt aangehecht waardoor het zwak beklemtoond element zijn zelfstandigheid, zijn accent en gedeeltelijk ook zijn eigen vorm verliest.

Zo wordt het is, 't *és*; ik ook 'k *oeëk*; wij hebben *w'hémmen*. In het Asses dialect wordt het bepaald lidwoord de door de werking van de proclise tot d': de olie *d'oolie*; het orgel *d'ülger*. In een aantal woorden beginnend met stemloze medeklinker (s) wordt door de werking van de (regressieve stem)assimilatie de d als t gerealiseerd: de straat > *d'straat*; de school > *d'school*; de stal > *d'stal*; de schuif > *d'schuif*. Hieruit wordt wel eens verkeerdelijk afgeleid dat de betrokken woorden een genuswijziging hebben ondergaan (en onzijdig zouden zijn geworden).

11. 2 Enclise.

Onder enclise verstaan we het verschijnsel dat een zwakker beklemtoond element aan een voorafgaand sterker beklemtoond element wordt aangehecht; het zwak beklemtoond (eenlettergrepig) element verliest daardoor zijn zelfstandigheid, zijn accent en voor een deel ook zijn eigen vorm. Zo wordt ja wij *jaa'm*, ja zij *jaa's*, nee ik *nieë'k*.

11. 3 Realisatie van het enclitisch pronomen het.

Als op de vervoegde vorm van het werkwoord voor de tweede en de derde persoon enk. (OTT) en ook op de imperatiefvorm het pronomen het [ə t] volgt, dan wordt het declinatie-morfeem -t vòòr het pronomen het [ə t] tenietgedaan (deletie van de flexie-t); het hiaat dat door deze delging ontstaat wordt gevuld door een -n. Andere Brabantse dialecten, het Brussels bv., vullen het hiaat op met een g: ik weet het *ik weaget*; Asses *ik weent*.

Vgl. : waar staat het? > *waa(r) staant?* (< staat et > staatt > *staant*).

Wanneer het enclitisch pronomen het volgt op de alveolaire stamuitgang (t, d, s, z, l, r, n) van het werkwoord treden ook vocaalverkorting en mouillering op: hij mijdt het > *hè maint*; wanneer luidt het? > *wannieër loint?*; speelt het al? *spéln't al?*

In de standaardtaal is de enclise bekend van het pers. vnw. hij; vgl. daar gaat hij (> daar gaat ie).

FFP 12

Rekking

12. 0. Onder rekking verstaan we het lang worden van een klinker die oorspronkelijk kort was. Zo een algemeen bekend voorbeeld van rekking is het lang worden van een oorspronkelijk korte klinker in open lettergreep, iets wat we in dit onderdeelje buiten beschouwing laten.

Interessanter is de rekking die onder invloed van de r, de l en de n werd gerealiseerd.

12. 1. Rekking onder invloed van de r

Wgm. a + r + alveolair (t, d, s, z, l, n, r) > Ndl. aa : bv. in (D) Bart > (Ndl.) baard > *baad*; (D) März > (Ndl.) maart > *mijêr*; (D) Pferd > (Ndl.) paard > *pjêd*;

Wgm. a + rr (gegemineerde of dubbele r) : kar > *kêr*;

Wgm. e + r + alveolair (t, d, s, z, l, n, r) dwars > *dwê*s, staart > *stjê*t;

Wgm. e + rr (gegemineerde of dubbele r) ver > *vê*r;

Wgm. o + r + alveolair (t, d, s, z, l, n, r) > Ndl. oo: (D.) Wort > Ndl. woord, *wood*.

12. 2. Rekking onder invloed van de l

Wgm. a + l + d, t > Ndl. ou, *â*: (D.) Salz > Ndl. zout, *zât*; (D.) kalt > Ndl. koud, *kâd*;

Wgm. o + l + d, t > Ndl. ou, *â*: (D.) Holz > Ndl. hout, *hât*;

Wgm. u + l + d, t > Ndl. ou, (A.) *â*: (D.) Schulter > Ndl. schouder, *schâver*; (D.) mölsch > Ndl. mouter, *mâter*.

12. 3 Rekking onder invloed van de n

Vreemde e + n + alveolair > *â* in peinzen, *pâzn*;

Wgm. i + n + alveolair > in hunlie (ze), *heuln*.

FFP 13

Ronding en ontronding

13. 1 In het Asses worden oorspronkelijk ongeronde klinkers met geronde lippenstand gerealiseerd. Deze ronding wordt veroorzaakt door de (rondende) invloed van de labialen (p, b, m; f, v) en van de liquiden (l, r).

13. 2 Gevallen van ronding:

13. 2. 1 Wgm. e > / ù [œ̥] en [œ̥] / ù: bv. in bef > *bûf*, bederven > *bedûrven*, schelft > *schûlft*, snerken > *snûrken*, spurrie (spergula) > *spûrre*, sterven > *stûrven*, wedden > *wûrn*, weffel > *wûffel*, zelf > *zûlf*.

13. 2. 2 Wgm. i > [y̥] / u : bv in flip (perensoort) > *flup*, klimmen > *klummen*, krimpen > *krumpen*, rimpel > *rumpel*, schimmel > *schummel*, slim > *slum*, simpel > *sumpel*, sim, (onnozel vrouwtje) > *summe(ken)*, wille > *wulle* (dwaas, versuft).

13. 2. 3 Wgm. i > [œ̥] / ù : bv. in hem > *hùm*”, kribbe (eetbak) > *krùbbe*”, rib(be) > *rùbber*, zwemmen > *zwùmmen*.

13. 2. 4 Wgm. i > ee > [ø̥:] / eu : bv. in haar (vnw.) > *heu*.

13. 2. 5 Ronding van de i in het achtervoegsel.

In Walfergem wordt de ronding van de i > u gerealiseerd in notaris > *notaarus*; begrafenis > *begraafenus*.

In het ontrondende dialect van Asse-ter-Heide treedt de ronding natuurlijk niet op; daar worden de gespreide tegenhangers van de geronde voorklinkers gerealiseerd (put > *pît*; deu(r) > *dee(r)*).

Doordat Asse nu op de rand van het ontrondingsgebied ligt botsen ontronde en geronde realisaties er wel eens met mekaar en kunnen mengvormen ontstaan: *vie* (vuur) naast *vuu*, *lip* naast *lup*.

z.o. ontronding.

13.3 Gevallen van ontronding

In tegenstelling tot de standaardtaal waar de [y] / u, de [ø] / eu, de [œ] / ù, de [u] / oe, de [o] / oo en de [ɔ] / o met geronde lippenstand d. i. met stulping of vooruitschuiving van de lippen worden uitgesproken, worden in het Asses de lippen niet gerond maar gespreid: de lippen zijn eerder gespleten en de mondhoeken achteruitgetrokken.

Het verschijnsel waardoor oorspronkelijk geronde klinkers met gespreide lippen worden gerealiseerd, noemen we ontronding. Het dialect van Asse wordt gekenmerkt door een lichte ontronding, maar dat van Asse-ter-Heide wordt volop ontrond. Dat komt doordat Asse-ter-Heide in het ontrondingsgebied ligt dat zich ten oosten van de Dender situeert, terwijl Asse net daarbuiten ligt. Die ligging heeft voor beide dialecten implicaties voor de uitspraak: de voor- en achterklinkers worden in het Asses een weinig ontrond (merk het ontrondingsteken [̣]). In het ‘D’Hâs’ (het dialect van d’Heide) resulteert het ontronden van oorspronkelijk geronde voorklinkers in hun gespreide tegenhangers: de Assese [ỵ:]: / uu in ‘muur’ wordt er [i:] / ie ‘mier’; de Assese [ø̣:]: / eu in *deu* (deur) wordt er [e:] / ee, *dee*.

Vergelijking tussen het Asses en het D’Hâs

Asse		Asse-ter-Heide
	Wgm. u (zonder umlaut)	
> [ỵ:] / u	<i>krum</i> (krom) <i>zunne</i> (zon)	> [i] / i <i>krim</i> <i>zinne</i>
	Wgm. u + gedeleerde r + medeklinker	
> o > [œ̣] / ù	<i>kùt</i> (kort) <i>dùst</i> (dorst) <i>kùster</i> (koster)	> [ε] / é <i>két</i> <i>dést</i> <i>késter</i>
	Wgm. u (met umlaut)	
> [ỵ] / u	<i>brugge</i> (brug) <i>put</i>	> [i] / i <i>brigge</i> <i>pit</i>
	Wgm. o + gedeleerde r + medeklinker	
> [œ̣] / ù	<i>hùzzel</i> (horzel)	> [ε] / é <i>hézzel</i>
	Wgm. o + r + medeklinker	
> [œ̣] / ù	<i>kùrf</i> (korf) <i>ùlger</i> (orgel)	> [ε] / é <i>kérf</i> <i>élger</i>
	Wgm. u (in open lettergreep met umlaut)	
> [ø̣:] / eu	<i>sleuter</i> (sleutel)	> [e:] / ee <i>sleeter</i>
	Wgm. ô met umlaut	
> [ỵ:]: / uu	<i>gruun</i> (groen)	> [i:] / ie <i>grien</i>

		Wgm. û	
> [ø̥:] / eu	<i>meuk</i>	> [e:] / ee	meeck
		Wgm. û + r	
> [y̥:] / uu	<i>muur</i>	> [i:] / ie	mier
		Wgm. iu	
> [y̥:] / uu	<i>duuvel</i>	> [i:] / ie	dievel
		Wgm. iu + r	
> [i:] / ie	<i>dier</i> (duur)	> [i:] / ie	dier
		Wgm. au	
> [y̥. ə:] / uuë	<i>druuëm</i> (droom)	> [i.ə] / ieë	drieëm
	<i>kuuël</i> (kool)		kieël
	<i>guuëzn</i> (hopen)		gieëzn

FFP 14

De [ə] / e in de auslaut.

14. 1 Het ontstaan van de eind-e

De doffe eind-e is het product van de auslautswetten die een verzwakking van de klinkers tot gevolg hadden: de eind-schwa was vaak een soort verdoffing van een vocaal die oorspronkelijk gekleurd maar onbetoond was. Dat blijkt uit het Ohd. *chirsa*, *cherna* (D. Kirsche), uit het Ags. *ciris*, *cyrs* (E. cherry), beide ontleeningen aan het Romaans *ceresia* (vulgair-Latijnse bijvorm van *cerasea*; vergelijk het Gr. *κερασέα*, kerseboom, *κεράσιον*, kers) waarvan ook Ital. *ciriegia*, Fr. *cerise* komen.

In historisch opzicht is de doffe eind-e een overblijfsel van een uitgang die overeenstemt met een bepaald buigingstype. Het betreft dan vooral historisch zwakke substantieven, nl. zelfstandige naamwoorden die ook in het Duits nog altijd volgens de zwakke klasse worden verbogen en die in het meervoud altijd -en hebben. Dat is het geval met (Duitse) vrouwelijke zwakke substantieven als *Dose* (Wvl. *dose*), *Flasche* (Wvl. *flaske*), *Kirche* (Wvl. *kerke*), *Mütze* (Wvl. *mutse*); met mannelijke zelfstandige naamwoorden als *Fink* (Wvl. *vinke*), *Graf* (Wvl. *grave*), *Hahn* (Wvl. *hane*), *Herr* (Wvl. *heere*), *Prinz* (Wvl. *prinse*) en met de onzijdige als *Herz* (Wvl. *herte*), *Hemd* (Wvl. *himde*), *Auge* (Wvl. *ooge*) en *Ohr* (Wvl. *oore*). Deze substantieven worden gerekend tot de zgn. (Germaanse) vrouwelijke *ô*-stammen (bv. Got. *saiwala*, Mnl. *siele*, A.N. *ziel*), tot de mann. en onz. *n*-stammen (bv. Got. *hana*, Mnl. *hane*, A.N. *haan*; Got. *augo*, Mnl. *oge*, A.N. *oog*), tot de mannelijke en onzijdige *ja*-stammen (bv. Onfr. *rucgi*, Mnl. *rugghe*, A.N. *rug*; Got. *badi*, Mnl. *bedde*, A.N. *bed*) of tot een bepaald type van de mannelijke *i/u*-stammen (bv. Got. *sinaus*, Ohd. *suno*, Mnl. *sone*, A.N. *zoon*). Maar ook adjectieven komen in aanmerking, vooral de zgn. *ja*-stammen (bv. Ohd. *trâgi*, Mnl. *trage*, A.N. *traag*; Ohd. *dunni*, Mnl. *dunne*, A.N. *dun*). Vanzelfsprekend konden door de werking van de analogie en door de verdoffing van de eindsyllabe (in veel leenwoorden op -*tie*) ook niet-historisch zwakke substantieven een -e in de auslaut krijgen.

Toen deze eind-e later geen enkele functie meer had is ze dan ook verdwenen. Volgens Van Loey² is de apocope (weglating op het eind van het woord) van de eind-schwa een kenmerk van de overgang van het Middelnederlands naar het Nieuw-Nederlands (15de eeuw), een

² A. Van Loey, op. cit., p. 58

periode waarin het afslijtingsproces zich hoe langer hoe meer heeft doorgezet. De apocope is - volgens dezelfde bron- een typisch Brabants-Hollands verschijnsel waarvan het Hollands al vòòr het begin van de 14de eeuw bewijzen oplevert.

14. 2. De eind-schwa blijft in het Asses en in al de Pajottenlandse dialecten behouden in een honderdtal lexicaal bepaalde woorden (overwegend zelfstandige naamwoorden en een paar bijwoorden en voornaamwoorden) die meestal éénlettergrepig zijn (met uitzondering van een paar ontleningen aan het Frans en een aantal afleidingen op -in).

Voor de eind-schwa treedt altijd een korte beklemtoonde klinker (of in een paar zeldzamer gevallen een verkorte tweeklank) en een stemhebbende medeklinker op, nl. de bilabiale nasaal (m), de bilabiale occlusief (b), de palatale fricatief (zj), de velaire occlusief (g), de alveolaire liquiden (l en r), de alveolaire nasaal (n) en de alveolaire occlusief (d) die voor de schwa gegemineerd (dubbel gespeld) worden. In het laatste geval dient opgemerkt dat de intervocalische -dd- in het Asses als r wordt gerealiseerd (bedde > *bérre*).

In het Asses wordt de doffe e op het eind van een woord ook bewaard voor de medeklinkerclusters (r + s/z; r + n; l + d) waarin de sonoranten (r, l) gevolgd worden door de zgn. homorgane fricatieven (s/z) en occlusieven (n,d) met dezelfde articulatieplaats, de alveoli of de tandkassen. In al deze clusters treedt bovendien assimilatie op (r + z > z; r + n > r; l + d > l). Vgl.: kom > *koeme*, som > *soeme*; krab > *krabbe*; kwab > *kwabbe*, (luim) > *boezje*, guts > *goezje*, zwoerd > *zwozje*; brug > *brugge*; bel > *bélle*, val > *valle*, (spleet) > *gèrre*; lor > *lùrre*; ton > *tonne*, kin > *kinne*; kwet > *kwedde*, (wijf) > *prèdde*, vod > *vorre*, pad > *parre*; kers > *kèzze*, beurs > *bùzze*; kern > *kèrreken*; born (bron) > *bùrre*, *bèrre*, naald > *noille*, speld > *spèlle*.

FFP 15

Vocaalsluiting

15. 1 Als een half-gesloten vocaal gesloten wordt gerealiseerd, treedt sluiting of vernauwing op. De sluiting verwijst naar de kaakwijdte, naar de sluitingsgraad van het onderkaakbeen: doordat bij de articulatie van de [i] / i de sluiting zeer gering is, noemen wij die [i] / i gesloten. Bij de uitspraak van de Assese [æ] / è daarentegen is de kaakwijdte maximaal; die [æ] / è is dan ook een open vocaal. Tussen die uitersten in liggen halfrealisaties: de [ε] / è van *mét* (voorzetsel) is eerder gesloten, die van *mèt* (merkt, markt) [ε] / è eerder open.

Vocaalvernauwing is ook in de standaardtaal merkbaar; daar is een umgelautete e (d. i. een e die doorumlaut uit a is ontstaan) gevolgd door een nasaal (m, n, ng) of een liquida (l) tot i gesloten. Die evolutie moge blijken uit volgende voorbeelden:

(mank)	> e	> (ver)minken
(bal)	> e	> bil
(blank)	> e	> blinken
(*kald) ³	> e	> kil
(*salt)	> e	> zilt

15. 2 In het Brabants komen vocaalsluitingen vaker voor.

15. 2. 1 Ndl. [ε] > Brabants [i] / i :

brengen - *bringen*; ende (einde) - *inne*; engel - *ingel*; enkel - *inkel*; gedenken - *gedinken*; grendel - *gringel*; kennen - *kinn*; kennis - *kinnes*; kleppen - *klippen*; krenselen - *krinsjeln*; mens - *minsj*; overende - *ooverinne*; sprenkelen - *sprinkeln*; tenger - *tinger*; tent - *tint*; wentelen - *winteln*.

³ De vormen met * zijn gereconstrueerd.

15. 2. 2 Ndl. [ɔ] (uit Wgm. u of o), gevolgd door een labiale (p, b, m; f) of velaire (k, ch) medeklinker > Brabants [u_ɪ] / oe :

bok - *boek*; bom - *boem*; bonk - *boenk*; gom - *goem*; domp (damp) - *doemp*; donker - *doenker*; honger - *hoenger*; hop - *hoep*; jong - *joenk*; klok (hen) - *kloek*; kom(me) - *koeme*; konkel - *koenkel*; locht (lucht) - *loecht*; lommer - *loemmer*; lomp - *loemp*; lonken - *loenken*; monken - *moenken*; nonkel - *noenkel*; poffen - *poefen*; pokken - *poeken*; pop - *poep*; rom(me) - *roeme*; ronken - *roenken*; slok - *sloek*; stoffen - *stoefen*; stom - *stoem*; vonk - *voenk*.

15. 2. 3 Ndl. [o] (uit Wgm. au zonder umlaut) , gevolgd door een labiale (p, m; f, v), een alveolaire (t, d, s, z, l, n, r) of velaire (k, ch) medeklinker > Brabants [u_ɪ . ə] : / oeë :

boom - *boeëm*; boon - *boeën*; dood - *doeëd*; dooi - *doeë*; dopen - *doeëpen*; fooi - *foeë*; foor - *foeër*; groot - *groeët*; hoog - *hoeëg*; hooi - *hoeë*; hoop - *hoeëp*; kaffoor - *kaffoeër*; kassool - *kassoeël*; kloot - *kloeët*; koord - *coeër*; koren - *coeërn*; lopen - *loeëpen*; moortel - *moeëter*; mosen - *moeësn*; moor - *moeër*; ooi - *oeë*; ook - *oeëk*; oor - *oeër*; rood - *roeëd*; schroo - *schroeë*; vooi - *voeë*; voos - *voeës*.

In een paar gevallen (na een gedekte m, d. i. een m gevolgd door een medeklinker) doet zich ook sluiting voor als gevolg van de werking van de ronding; dat is het geval in *um* (hemd) een woord dat zich uit een oude a (Mnl. hame, omhulsel) via umlaut (> e, hemd) en ronding in het Asses tot *um* heeft ontwikkeld. Een gelijkaardige evolutie onderging *vrùmd* (vreemd) dat uit een a (Got. framatheis) door umlaut (> e Mnl. vremt) en ronding (*vrùmd*) is ontstaan.

FFP 16

Tenuisverschuiving

In lexicaal bepaalde woorden doet zich tenuisverschuiving voor waardoor de tenuis (de stemloze plofklank bv. t) een media (stemhebbende plofklank bv. d) wordt.

Vgl. grootte > *groeidde*; hoogte > *huuëgde*.

FFP 17

Toevoeging van klanken

17. 1 Voorvoeging (prothesis) van de d

In een aantal lexicaal bepaalde (meestal) monosyllabische woorden wordt in het Asses de d voorgevoegd.

Vgl.: haard - *djêd*; ervaren - *dervaarn*; resem - *drieësoem*; rok - *drok*; rol - *drol*; rug - *drug*; rus (zode) - *drés*.

17. 2. 1 Invoeging van de sjwa [ə]

De schwa (sjwa) [ə], ook reductievocaal genoemd, is een klinker die uitsluitend onbeklemtoond voorkomt. Hij wordt in het Asses ingevoegd tussen een liquide (l, r) vòòr p, f, k, ch en m.

Overzicht:

l - p: help
hulp

r - p: zerp
worp

l - f: kolf
zalf
zelf

r - f: korf
kerf
tarwe

	half		scherf
l - k:	melk kelk kalk wolk dolk	r - k:	merk zerk kerk urk ark
l - ch:	alg zweIg	r - ch:	erg dweg borg morg (murw)
l - m:	zalm helm kalm walm	r- m:	arm zwerM darm worm

17. 2. 2 Insertie van de j

In gevallen waarin de intervocalische d wordt gedeleerd treedt insertie van de j op als delging van de hiaat: vgl. bieden > *bijjen*; hoeden > *hoejes*.

z. deletie van de d.

Ook ter vermindering van een opeenvolging van klinkers wordt de j ingevoegd:

Vgl. zeeën > *zijjen*.

17. 2. 3 Insertie van de n

Z. realisatie van het enclitisch pronomen het (FFP 11. 2. 1)

17. 2. 4 Invoeging (epenthesis) van de r

In een aantal leenwoorden met korte vocaal in de eerste lettergreep wordt een r ingevoegd: kotelet, *kortlét*; sjalot, *sjarlot*; venijn, *fernâin*.

17. 3. 1 Achtervoeging van de p

In sommige onv. verl. tijden op -m ontstaat paragoge van de -p: hij kwam (*hè kwamp*); hij zwom (*hè zwomp*).

In *klamp* (klam, vochtig) verschijnt ook de paragogische -p.

17. 3. 2 Achtervoeging (paragoge) van de r

In "al zo na" wordt in het Asses de r toegevoegd: *al zoe naar*; ook in *kom ma niet te naar*.

17. 3. 3 Achtervoeging van de -t

In *lost*, *last* (langs) wordt de -t toegevoegd; ook in *schùlft* (schelf) en *tùmst* (teems).

FFP 18

Umlaut

18. 1 Ook bij de umlaut treedt een wijziging op van de articulatie in de richting van het harde verhemelte (het palatum); onder umlaut verstaan we een klankverandering onder invloed van een i of een j (de zgn. umlautsfactor) uit een volgende lettergreep waarbij een mediale (een a) of velaire klinker (een oe, een oo) door een palatale klinker (een e, een ee, een u, een eu) vervangen wordt. Deze vorm van klinkerassimilatie is ons vooral uit het Duits bekend (vgl.

Buch - Büchlein; Gott - Göttin), al is dat umlautproces ook in het Nederlands vrij actief geweest (vgl. de alternantie tussen het enkelvoudige “stad” en het meervoudige “steden”, tussen “bad” en “betten”, “dak” en “dekken”, “gelag” en “leggen”, “half” en “helft”, “hals” en “omhelzen”, “hand” en “behendig”, “lang” en “lengde”, “man” en “mens”, “land” en “belendend”, “strak” en “verstrekken” enz.).

18. 2. 1 Umlaut van oudere (Wgm.) a in open lettergreep tot ee > Asses [ε.i] / êi

De standaardtaal geeft ons voorbeelden van palatalisering uit een oudere (Wgm.) a tot “ee” (in open lettergreep): *geweer*, *generig* (werkzaam), *keren* (vegen), *ketel*, *lepel*, *teren* (banketteren; verteren), *verweren*. In het Asses onderging die ee-klink enkele wijzigingen o.m. de diftongering tot [ε.i] / êi: *gewêir*, *genêireg*, *kêiren*, *kêitel*, *lêiper*, *têirn*, *verwêirn*.

18. 2. 2 Umlaut van oudere o in open lettergreep tot [ø.ɪ] / eu

In de huidige standaardtaal komen umlautsvormen voor (met “eu” uit een oudere “o” in open lettergreep) die in een oudere taalperiode als het Middelnederlands, onze taal in de Middeleeuwen, niet bestonden : vgl. *breuk* (Mnl. *broke*), *deur* (Mnl. *dore*), *gebeuren* (Mnl. *geboren*), *heuvel* (Mnl. *hovel*), *jeuken* (Mnl. *joocken*), *keuken* (Mnl. *kokene*), *Keulen* (Lat. *Colonia*), *kreupel* (Mnl. *cropel*), *reuk* (Mnl. *roke*), *scheur* (Mnl. *score*), *sleutel* (Mnl. *slotel*), *teug* (Mnl. *toge*), *vleugel* (Mnl. *vlogel*).

Ook in onze streektaal zijn voorbeelden te vinden van umlaut uit oudere o in open lettergreep: *honing* - *heunink*; *koning* - *keunink*; *molen* - *meuln*; *mogen* - *meugen*; *overheid* - *euverhâid*; *rokelen* - *reukeln*.

18. 2. 3 Umlaut van Wgm. â > (A.) [ε.i] / êi

In tegenstelling tot de standaardtaal waar umlaut alleen op korte klinkers kon optreden, kent het Asses de umlaut van de Wgm. â (die in het Nederlands als aa voorkomt) tot gediftongeerde ee, nl. [ε.i] / êi.

Deze umlaut wordt o.m. gerealiseerd in: *-aar* (achtervoegsel) - *êi*; *azen* - *nêizn*; *braamstruiken* - *brêimen*; *gaaf* (schoon) - *gêif*; *graaf* (Sint-Graaf) - *grêif*; *haring* - *hêirink*; *kaas* - *kêis*; *kramer* - *krêimer*; *schaar* - *schêir*; *schaper* - *schêiper*; *stralen* - *strêiln*; *vervaard* - *vervêid*.

18. 2. 4 Umlaut van Ndl. oe (uit Wgm. ô) > A. [y.ɪ] / uu

De Wgm. ô, die in de standaardtaal tot -oe evolueerde, wordt in het Asses “umgelautet” tot [y.ɪ] / uu.

Deze umlaut wordt gerealiseerd in bv. *broer* - *bruur*; *groen* - *gruun*; *moeg* - *muug*; *proeven* - *pruuvn*; *roeren* - *ruurn*; *spoelen* - *spuuln*; *voegen* - *vuugen*; *voelen* - *vuuln*; *voeren* - *vuurn*; *vroeg* - *vruug*; *woelen* - *wuuln*; *zoeken* - *zuuken*; *zoet* - *zuut*.

18. 2. 5 De zgn. morfologische umlaut

Een gelijkaardige klankverandering treedt in het Asses op in bepaalde verbogen vormen van een woord (o.m. in de zgn. augmentatieven, bepaalde afleidingen en in verkleinwoorden): *bakken* - *bèkker*, *bèksel*; *damp* - *dèmpig*; *harrewar* - *hèrrewèrre*; *kan* - *kènne*, *kènneken*; *lam* - *lèmmen*; *man* - *mènneken*; *pan* - *pènne*, *pènneken*; *rap* - *rèppeg*; *tak* - *tèkker* (uit mv. *tèkkern*); *tap* - *tèppen* (onnozele hals), *tèppeken* (uitsteeksel).

Deze vorm van umlaut wordt morfologische umlaut genoemd omdat hij betrekking heeft op bepaalde elementen uit de morfologie (bv. de verbuigingsvormen van een taalsysteem).

Velarisering

De alveolaire n wordt een velaire [ŋ] .

In Franse leenwoorden wordt –on [ɔ̃] tot [ɔ̃ŋ] ; vgl. raison (Fr.) > *rézong*; prison (Fr.) > *prizong*.

Ook in volgende woorden doet zich velarisering voor: grendel > *gringel*; sintel > *singel*.

FFP 20

Verdoffing en verkleuring van vocalen

20. 1 Onder verdoffing verstaan we het verschijnsel waardoor de zeer gesloten Brabantse i en u in bijtonige lettergreep als doffe e [ə] worden gerealiseerd.

Vgl. minuut > *menuut*; monument > *monnemènt*; muzikant > *muzzekant*; officier > *offesier*.

Verdoffing treedt op in alle leenwoorden eindigend op bijtonige -ie: vgl. kommissie > *kommissie*; vakantie > *vakanse*.

Net als in de standaardtaal treedt in het Asses verdoffing op in het achtervoegsel -ig: aardig > *aadeg*.

In tegenstelling tot de standaardtaal blijft de verdoffing uit in het achtervoegsel -lijk waarin de halfgesloten e als halfopen wordt gerealiseerd: scha(de)lijk > *schölèk*.

20. 2 Omgekeerd kan een klinker in onbeklemtoonde lettergreep (die vaak dof is) worden verkleurd:

zo wordt de voortonige i > a: siroop > *saroop*; ribote (Fr.) > *rabot*;

en wordt de o > a: horloge > *harlozje*;

de e > i, o of u: depot (Fr.) > *dipoo*, blanketeren > *blankoteern*; alem (alaam) > *aalam*; achter (commando) > *achtur*;

de u of oe > a: truweel > *trawieël*; fluwijn > *flawâin*.

Z. o. FFP 5 (kleuring van de schwa).

FFP 21

Verkorting van vocalen

21. 1. Verkorting van lange vocalen en tweeklanken

In een beperkt aantal samenstellingen en een hele reeks van afleidingen worden Assese lange vocalen en tweeklanken in bepaalde omstandigheden verkort: preken (*preeken*) > < preekstoel (*prékstoël*); preken (*preeken*) > < hij preekt (*hè prékt*).

Deze vocaalverkorting komt tot stand voor een groep van twee of meer welbepaalde medeklinkers waarvan de eerste de eindmedeklinker is van een morfeem (d. i. een werkwoordelijke, naamwoordelijke of adjectivische stam) en de tweede de beginmedeklinker van een volgend morfeem (bv. de uitgang -t van de tweede en de derde persoon enkelvoud o.t.t., het achtervoegsel waarmee verkleinwoorden en superlatieven worden gevormd): vgl. breken (breeken) > < het breekt ('t *brékt*); aap > < *opken* (aapje); diep > < 't *dipst* (het diepst). De consonantengroep (ook een “cluster”) genoemd, kan alleen maar verkortend optreden als die op een welbepaalde manier is opgebouwd:

-zo dient in een persoonsvorm van een werkwoord de werkwoordelijke stam uit te gaan op p, t, k, l of m, terwijl de uitgang een -t dient te zijn: vgl. *nêpen* (nijpen) > < 't *nèpt* (het nijpt); *stooken* (stoken) > < *ge stokt* (ge stookt); *weetn* (weten) > < *ge wét* (ge weet); *kraaipen* (kruipen) > < *ge krùpt* (ge kruipt); *staaiken* (stuiken) > < 't *stùkt inieën* (het stuikt ineen); *speeln* (spelen) > < *ge spélt* (ge speelt); *aaitneemen* (uitnemen) > < 't *némt aait* (het neemt uit);

-zo dient in een afleiding van een naamwoord de naamwoordelijke stam uit te gaan op -p, -l, -r, -m, terwijl de aanvangsconsonant van het volgend morfeem een -k dient te zijn: vgl. *schaap* > < *schopken*; *pier* > < *pirken*; *boeëm* > < *bumken*; *hiel* > < *hiltj*; (*hieltje*);
 -zo dient in een afleiding van een bijvoeglijk naamwoord de adjectivische stam uit te gaan op een -p of een -k, terwijl de beginmedeklinker van het achtervoegsel een -s of een -t dient te zijn: vgl. *râip* (rijp) > < *rèpst* (rijpst); *goejekoeëp* > < *goejekupst* (goedkoopst); *diep* > < *dipste* (diepte).

21. 1. 1 De verkorting van lange Assese éénklanken

aa [ǣ. i] > o [ɔ̄]

gaapen > < *hè gopt*; *getaaken* > < 't *getokt*; *verschietn* > < *hè verschit*; *schaamen* > < *schomte*; *raapen* > < *ropsel*; *kraam* > < *kromken*; *jaar* > < *jorken*; *vraag* > < *vrogskén*; *schaap* > < *schopken*; *schaaf* > < *schofken*; *naa* > < 't *noste kieë*; *haast* > < *host*.

oo [o:] > o [ɔ̄]

stookén > < *hè stokt*; *kookén* > < *ze kokt*; *geboorn* > < *geborte*; *kookén* > < *koksel*; *boog* > < *bogskén*; *voor* > < *vorkén*; *stoof* > < *stofkén*; *siroop* > < *siropkén*.

ô [ɔ:] > o [ɔ̄]

vôr (vader) > < *vorkén*; *stôr* > < *storkén*.

ee [e:] > é [ɛ]

kweekén > < *hè kwékt*; *steekén* > < *stéksel*; *eetn* > < *z'ét*; *streep* > < *strépkén*; *teef* > < *téfkén*; *beet* > < *bétn*; (*beeld*) *béld*; (*weelde*) *wélle*; *bees* > < *béskén*; *steek* > < *stékskén* (*steekje*) > < *stèkskén* (*lucifer*); *preeken* > < *prékstoel*; (*kreeft*) *kréft*.

ê [ɛ:] > è [ɛ]

nêpen (*nijpen*) > < 't *nèpt*; *slêpen* (*slepen*, *slijpen*) > < (*de deu*) *slèpt*, *slèpstieën*; *blêtn* > < *blèt*; *zêken* > < 't *zèkt*; *krêm* (*crème*; *roomijs*) > < *krèmkén*.

eu [ø:] > ù [œ̄] of [œ̄]

leunn > < *hè lùnt*; *neus* > < *nùskén*; *keuken* > < *kùskén*; *teug* > < *tùgskén*; *scheut* > < *schùtn*; *voor* > < *vùdder(kant)*; *scheur* > < *schùrkén*.

oê [u:] > oe [u]

roêpen > < *hè roept*; *vloêken* > < *hè vloekt*; *troêf* > < *troefkén*; *boêr* > < *boerkén*.

ie [i:] > i [i]

gietn > < *hè git*; *diep* > < *dipste*, 't *dipst*; *ziek* > < *zikte*; *wiek* > < *wikskén*; *nier* > < *nirskén*; *stier* > < *stirkén*.

uu [y:] > u [y]

zuuken > < *hè zukt*; *muur* > < *murkén*; *gruun* > < *grunner*; *wuuln* > < *hè wult*.

1. 2 Verkorting van lange Assese éénklanken gepaard gaande met mouillering

â [ɑ:] > ai [ai]

lân (leiden) > < *hè laidt*; *rân* (rijden) > < *hè raidt*; *mânn* (menen) > < *hè maint*, *gemainte*; *klân* (klein) > < *klainner*, *klainst*; *wân* (wijden) > < *gewaid*.

oo [o:] > oi [ɔi]
zoon > < zointn; (gaatje) > < goitn.

ô [ɔ:] > oi [ɔi]
lôn (laden, luiden) > < 't loidt aan, 't loidt; grôn (geraden) > < groidselken (raadseltje); zôl (zadel) > < zoiltn.

ie [i:] > i [i]
tien > < tintnj; piet > < pitnj; zien > < oemverzins; wiel > < wiltnj; kiel > < kiltnj; ende (eind) > < inne.

ee [e:] > ai [ai]
peetje (oude man) > < paitn; eend > < ainne.

aa [æ.] > oi [ɔi]
naald > < noille.

oê [u:] > oei [u.i]
koelen > < 't koeilt; boënn > < geboeind; voêt > < voeitn; stoêl > < stoeiltn; schoên > < schoeintn; voêt > < bèrrevoeitsj; goêd > < goeidsj.

oo [o:] > oei [u.i]
voorts > < voeitsj.

21. 2. 1 Verkorting van de Assese tweeklanken zonder mouillering

âi [ai] > è [ɛ]
lâimen > < 't lèmt; wâiken > < 't wèkt; pâip > < pèpken; tâid > < tèt; râip > < 't rèpst; vâif > < fèfteg; râik > < 't rèkst.

aai [æ.i] > ù [œ] of [œç]
zaaipen > < hè zùpt; kraaipen > < ze krùpt; straaiken > < (de plant) strùkt; flaaimen > < hè flùm; daaim > < dùmken; kaaip > < kùpken; baaik > < bùksken; daaif > < dùfken.

ieë [i.ə] > i [i]
strieëpen > < gestript; spieëken > < hè spikt, spiksel; verblieëken > < 't verblikt; zwieëp > < zwipken; pier > < pirken; bie(r) > < birken; hieër > < hirken (heertje); blieëk > < 't blikst.

oeë [u.ə] > u [yç]
loeëpen > < è lupt; doeëpen > < gedupt; koeëpen > < è kupt; boeëm > < bumken; koeëp > < kupken.

oeë [u.ə] > oe [uç]
spoeëken > < gespoekt; koeër (koord) > < koerken; boeër > < boerken.

êi [ɛ.i] > è [ɛ]

vêig > < *vègsken*; *kêis* > < *kèsken*; *schêir* > < *schèrken*; *lêir* > < *lèrken*; *bêir* > < *bèrken*.

jê [jɛ:] > *jè* [jɛ]

vjês (vaars) > < *vjèsken*; *mijêt* (maart) > < *mijèts*; *pjêd* > < *pjèds*.

uuë [y̥.ə] > *u* [y̥]

druuëmen > < *gedrumd*; *uuëken* (jeuken) > < *uksel*; *struuën* > < *gestrud*; *uuëtn* (oorten) > < *gut* (geort).

21. 2. 2 Verkorting van Assese tweeklanken gepaard gaande met mouillering

aai [æ̥.i] > *oi* [ɔ̥i]

flaaitn > < *hè floit*; *schaailn* > < *geschoild*; *flaait* > < *floitn*; *kraaisj* > < *krosjken*; *maaisj* > < *mosjken*; *haaisj* > < *hosjken* (w.c.); *raait* > < *roitn*; *maait* > < *moitn*; *maail* > < *moiltn*; *aail* > < *oiltn*; *ajaain* > < *ajointn*; *vaail* > < *voiller*, 't *voilst*; *schaain* > < *schoins*.

aai [æ̥.i] > (na demouillering) *ù* [œ̥]

brùstìg (< *bruistìg*), *lùstern* (luisteren).

âi [ai] > *ai* [ai]

bâitn > < *hè bait*; *krâitn* > < *gekrait*; *lâinn* > < *gelaind*; *vâiln* > < *gevaild*; *bâil* > < *bailtn*; *pâil* > < *pailtn*; *zâil* > < *zailtn*; *tâil* > < *tailtn*; *âil* > < *ailler*; *fâin* > < *fainner*, *fainst*; *tâid* > < *in taidsj*; *latâin* > < *latainsj*; *kozâin* > < *kozaintn*.

ieë [i.ə] > *i* [i]

zwieëtn > < *hè zwit*, *gezwit*; *schieën* > < 't *schit*; *hieëtn* > < 't *hit*; *lieënn* > < *hè lint*, *gelind*; *bieëst* > < *bisjtn*; *klieëd* > < *klidsel*; *tieën* > < *tintn*; *brieëd* > < *bridst*.

êi [ɛ.i] > *é* [ɛ]

gêil > < *géller*, *géltsel*; *kêiln* > < *gekéld*.

FFP 22

Verscherping

Onder verscherping verstaan we het stemloos worden van oorspronkelijk stemhebbende medeklinkers.

Het proces kan zich zowel bij het begin (de anlaut) als in het midden (de inlaut) of op het einde (de auslaut) van het woord voordoen.

22.1 Verscherping in het begin van het woord.

Vgl. vas *fas*, vlak *flak*, vlos (zijde) *flos*, vlok (melig) *flok*, vorderen *fottern*; *singeln* (zingelen).

22.2 Verscherping in het midden van het woord.

Verscherping van medeklinkers treedt in het midden van een woord vaak op tussen twee klinkers.

Vgl. cidre (Fr.) *sieter*, dubben *dippen*, dribbelen *trippeleern*, foudre (Fr.) *foêter* (< *foêder*), giggelen *gicheln*, houwelijk *hâfelèk*, hobben en tobben *hoepen èn toepen*, Kobbegem *Koppegoem*, kobber *kùpper*, schaveling *schaafelink*, soeda (soda) *sjoêter*, spiegel *spiechel*, troggelen *trocheln*, vorderen *fottern*.

22.3 Verscherping op het eind van het woord.

Op het eind van een woord wordt een stemhebbende medeklinker als stemloos gerealiseerd. We zijn er ons vaak niet meer van bewust dat de onderliggende vorm (d.i. de basisvorm) stemhebbend is: vgl. (mv.) muizen *maaizjn* – (enk.) muiz > muis *maaisj*; (mv.) duiven *daaiven* – (enk.) duiv > duif *daaif*.

Z.o. onder assimilatie 1.3.1

De verbinding ng [ŋ] gevolgd door de stemhebbende occlusief [g] (beide zijn velairen en hebben dus dezelfde articulatieplaats) die in de standaardtaal resulteert in assimilatie zowel in de onverbogen als de verbogen vorm (vgl. Ndl. “lange” [lɑŋə] en “lang” [lɑŋ] in tegenstelling tot het E. waarin de twee klanken alleen in de onverbogen vorm geassimileerd zijn (vgl. “long” [lɒŋ] en “longer” [lɒŋgə]), wordt in het Asses niet geassimileerd in de onverbogen vorm. Het resultaat is een verscherping van de stemhebbende occlusief [g] tot een stemloze [k] vgl. bloeding *bloêdink*, bodding *boddink*, gang *gank*, hang *hank*, jong *joenk*, lang *lank*, lening *lieënink*, oefening *oêfenink*, ring *rink*, ik sprong *ik sproenk*.

Uit de uitspraak van “merg” die in het Asses als *mèrk* wordt gerealiseerd blijkt in de verbinding r + g een gelijkaardige verscherping.

FFP 23

Verwijding

23. 1 Als een gesloten of half-gesloten vocaal opener wordt gerealiseerd, treedt verwijding op. De verwijding verwijst naar de kaakwijdte, naar de openingsgraad van het onderkaakbeen: doordat bij de articulatie van de [i] / i de sluiting zeer gering is, noemen wij die [i] / i gesloten. Bij de uitspraak van de Assese [æ] / è daarentegen is de kaakwijdte maximaal; die [æ] / è is dan ook een open vocaal. Tussen die uitersten in liggen halfrealisaties: de [ɛ] / è van *mét* (voorzetsel) is eerder gesloten, die van *mèt* (merkt, markt) [ɛ] / è eerder open.

De verwijding is een begeleidend verschijnsel van de palatalisering; daarbij valt op dat de r veelal verantwoordelijk is voor die verwijding

23. 1. 1 Verwijding na palatalisatie van Wgm. a > (A.) [ɛ] / è of [æ] / è

Vgl.: ark *èrk*; arm *èrm*; barg *bèrg*; darm *dèrm*; hard *hèd*; harst *hèst*; hart *hèt*; karper *kèlper*; kartelen *kètteln*; Karteloo (pln.) *Kètteloëë*; marmer *mèlber*; martelen *mètteln*; spartelen *spètteln*; tarwe *tèrf*; martiko *mèttekoo*; zwart *zwèt*.

23. 1. 2 verwijding na palatalisatie van Ndl. o > (A.) [œ] / ù of [œ]: / ù

Vgl. borg *bùrg*; borst *bùst*; dorp *dùrp*; dorsen *dùsn*; dorst *dùst*; gorgelen *gùlgern*; korf *kùrf*; kort *kùt*; orgel *ùlger*; storm *stùrm*; storten *stùtn*; vors *vùs*; vorst *vùst*; worm *wùrm*; worp *wùrp*; worst *wùst*; wortel *wùttel*.

23. 1. 3 verwijding van Ndl. u > (A.) [œ] / ù of [œ]: / ù

kuchen *kùchen*, vrucht *vrùcht*; zucht *zùcht*.

23. 1. 4 verwijding van Ndl. i > > (A.) [ɛ]

milt *mélt*.

FFP 24

Volksetymologische verhaspelingen

Heel wat vreemde en vaak moeilijke woorden worden door de dialectspreker niet begrepen en (foutief) in verband gebracht met hem vertrouwde woorden; de verhaspelingen van zulke woorden gebaseerd op foutieve afleidingen van andere bekende woorden worden volksetymologieën genoemd. Zo werd (en wordt) een bloemruiker nog altijd nen *bloemekee* genoemd, een vervorming van het Franse bouquet (een andere vorm van bosquet, bosje) waarvan de uitspraak onbewust de gedachte moet hebben opgeroepen aan bloem; de (ouderwetse) pendule, zo vaak de eerste prijs die met het duivenspel kon worden weggekaapt, was een westminster (genoemd naar het Londense stadsgedeelte bekend om zijn uurwerkindustrie), een moeilijke plaatsnaam die bij ons in verband werd gebracht met een ander begrip dat vertrouwd in de oren klonk nl. minister hetgeen resulteerde in de volksetymologie *westminister*.

De volksetymologie is het gevolg van een behoefte om ongewone en onbegrepen klanken en woorden te vervangen door andere die de spreker vertrouwd in de oren klinken.

Een aantal van die oude verhaspelingen zijn moeilijk te etymologiseren: zo heeft *boerkoeës* (de tuinder die heel vroeg op het seizoen bepaalde teelten op de markt bracht) mogelijk te maken met broek (moeras) + ooi (vruchtbaar land), of met *précose* (Fr., voortijdig); familienaamkundigen als Dr. Debrabandere⁴ brengen het woord in verband met een familienaam (Pourquoy) terwijl Dr. Van Durme⁵ in het woord eerder een Romaanse plaatsnaam ziet.

Andere volksetymologische verhaspelingen zijn: *aaitgelind* (uitgeleid), *batist* (boutisse), *bollekerèt* (bolleket), *brigadier* (beurre-et-hardi), *galongstroeë* (geluistro), *gêiloeëgen* (geerogen), *gerèchtswêis* (rechtsweer), *grabbelabâ* (grauwe rabauw), *hâilegen* (heilichten), *heemelwèrk* (leewerk), *jètvelð* (aardveil), *kabardoes* (cabaret douze), *kadoebel* (coup double), *kakkemoittes* (kak + commoties), *kalvien* (calville), *konzjieëm* (quinzaine), *liefkesrank* (iefte + rank), *voogeljêr* (volière).

FFP 25

25. 1. 0 Weglatingen vooraan het woord

25. 1. 1 Wegval van fonemen vooraan een woord (afesis).

In een aantal leenwoorden uit het Frans valt (a) de begin-é of (b) ook de eerste lettergreep weg waardoor syllabeverlies ontstaat.

(a) *école moyenne* (*kol mwajèng*), *effectif* (*fèktief, fiktief*), *équipe* (*kip*); *escadron* (*schadrong*), *escamoter* (*schamateern, schamatèur*), *escamper* (*schampavie*), *espèce*, (*speese*), *état-major* (*tamazjoêr*). *étape* (*tap*).

(b) *attraper* (*trapeern*), *imperméable* (*pèrmijâbel*), *inspectie* (*spèkse*), *instructie* (*strukse*), *occasie* (*kozje*).

25. 1. 2 Wegval van de begin h-

In het Asses, zoals in alle Brabantse dialecten, is de h geen foneem.

Zie ook hoofdstuk 7, Spelling.

25. 1. 3 Wegval van de begin j-

In *uffra* (juffrouw) < juffra, *uuëken* (jeuken) < *juuëken* (met verspringing van de j uit *uujeken*) en in *uksel* (jeuksel) wordt de begin-j weggelaten.

25. 2. 0 Weglatingen van fonemen middenin het woord (epenthesis)

⁴ Dr. De Brabandere *Woordenboek van de Familiennamen in België en Noord-Frankrijk*. Gemeentekrediet 1993, p. 1132.

⁵ L. Van Durme op., cit., p. 480-481.

25. 2. 1 Wegvallen van de -d- (d-deletie) in de verbinding [vocaal + r + d + doffe e (+ n)], met syllabeverlies (type terden, *tèrn*).

In afgeleide vormen (meervouden, infinitieven, afleidingen) valt in de verbinding r + d + doffe e (+ n) de d weg (d-deletie), met syllabeverlies.

Vgl. aarde (*jêr* < *jêre*, vgl. *jêrebaan*), antwoorden (*antwoorn*), boorden (*boorn*), hovaardig (*hoeëvjêreg*), moorden (*moeërn*), noorden (*noorn*), oorden (*oorn*), paardig (*pjêreg*), scherdelings (*schèrrelings*), terden (*tèrn*), woorden (*woorn*), worden (*wèrn*).

L.W. In de grondwoorden op –aard, en –oord valt de d (verscherpt tot t) niet weg, wel de –r (r-deletie) : aardbei (*jètbees*) – potaarden knikkers (*pottejêre mèlbers*), paard (*pjêd*) – te paard(e) (*te pjêr*), paarden (*pjêrn*), waard (*wêd*), waarde (*wêrde*); akkoord (*akkood*), akkoorden (*akkoorn*), woord (*wood*) – woorden (*woorn*), moord (*moeëd*) – moorden (*moeërn*). Z. FFP 25.3.4

25. 2. 2 Wegvallen van d + doffe e (de-deletie) in de verbinding lange vocaal (of tweeklank) + d + doffe e + consonant, met syllabeverlies (type ader, *ôr*).

In de verbinding lange vocaal (of tweeklank) + d + doffe e + consonant valt d + doffe e weg, met syllabeverlies.

Vgl. ader (*ôr*), baden (*bôn*), benijden (*benân*), bodem (*beum*), boedel (*boêl*), breidel (*brâl*), broeder (*bruur*), edericken (*neuriken*), euder (*eur*), gadeslaan (gâslaagen), gaderen (*gêirn*), geraden (*grôn*), klederen (*kliëërn*), laden (*lôn*), leder (*lêir*), leiden (*lân*), luiden (*lôn*), mijden (*mân*), nader (*naar*), neder (*nee(r)*), prediken (*preeken*), schedel (*schêil*), snijden (*snân*), spreiden (*sprân*), strijden (*strân*), teder (*tieër*), vertijden (*vertân*), verzaden (*verzôn*), weder (*weer*), weduwe (*weef*), zadel (*zôl*); we zouden (*we zân*), wijlieden (*wâiln*), gijlieden (*gâiln*), hunlieden (*heuln*), zijlieden (*zêln*).

Ook in het achtervoegsel –ig (waarin de i tot e is verdoft) voorafgegaan door een d valt d + doffe weg:

Vgl. leden (*leen*, nl. lenden; ook in *geleen* < geleden), ledig (*lêig*), nijdig (*nâig*), stedig (*steeg*).

25. 2. 3 Wegvallen van d (d-deletie) in de verbinding lange (of verkorte) vocaal + d + doffe e + consonant, waarna het hiaat wordt opgevuld door j (type bloeden, *bloejen*).

In afgeleide vormen (meervouden, infinitieven, afleidingen) valt in de verbinding lange (of verkorte) vocaal + d + doffe e + consonant de d weg (d-deletie); het hiaat wordt gedelgd door een j (de zgn. hiaatvullende j).

Vgl. bieden (*bijjen*), bloeden (*bloejen*), braden (*bréjjen*), broeden (*broejen*), kleden (*klijjen*), kruiden (*krojjen*), voederen (*voejern*), wieden (*wijjen*), zoden (*zojjen*); geboden (*gebojjen*), moeder (*moejer*), poeder (*poejer*), voeder (*voejer*); gesmijdig (*gesmajjeg*), weemoedig (*weemoejeg*); beneden (*benéjjen*), bereden (*beréjjen*), geleden (*geléjjen*), gereden (*geréjjen*); bij Gode (*be gojje* > begoi).

25. 2. 4 Wegvallen van de –d (d-deletie) tussen een l en een doffe e (type selder *sèller*).

In de verbinding vocaal + l + d + doffe e + consonant valt de d weg (zonder syllabeverlies):

Vgl. beeldecken (*billeken*), betaalder (*betoiller*), gaalderij (*goillerâ*), guldemis (*goillemis*), kelder (*kéller*), keldering (*kéllerink*), maalder (*moiller*), maalderij (*moillerâ*), naalde (*noille*), schilder (*schiller*), weelde (*wêlle*), zolder (*zoller*).

25. 2. 5 Wegvallen van de –d (d-deletie) tussen een n en een doffe e (type ander *anner*).

In de verbinding vocaal + n + d + doffe e + consonant valt de d weg (zonder syllabeverlies):

Vgl. afdoender (*afdoeinner*), ander (*anner*), bende (*bainne*), binden (*binn*), doendelijk (*doeinnelèk*), donder (*donner*), eende (*ainne*), einde (*inne*), ginder (*ginner*), meedoendig

(*meedoeinneg*), spaander (*spoinner*), stuerande (Kil.) > *st(e)ranne*, Vlaanderen (*Vloinnern*), vriendelijk (*vrinnelèk*), windel (*winnel*), wonde (*wonne*), zenden (*zinn*).

Vgl. *band* (mv.) *bann*, (dim.) bandje (*bainneken*); *hand*, (mv.) *hann*, eenhandig (*ieënhainneg*); *hond*, (mv.) *honn*, (dim.) hondeken (*hoinneken*)

25. 2. 6 Wegvallen van ingevoegde i/j tussen aa + vocaal, met syllabeverlies (type draaien – *drôn*)

In substantieven en werkwoorden met de Nederlandse aai (kraai, draaien) heeft zich oorspronkelijk een i of een j ontwikkeld (als hiaatdelger) tussen de lange aa en de vocaal van de tweede lettergreep (vgl. D. drehen – draaien).

In het Asses werd de oorspronkelijke hiaat behouden. Vgl. draaien (*drôn*), kraaien (*krôn*), maaïen (*môn*), naaïen (*nôn*), paaïen (*pôn*), waaiën (*wôn*), zwaaiën (*zwôn*); dooien (*doeën*), hooien (*hoeën*), plooiën (*ploeën*), strooiën (*struuën*), vlooiën (*vloeën*).

25. 3. Wegvallen van fonemen op het eind van het woord (apocope).

25. 3. 1 Wegvallen van –de (de-deletie) op het eind van een woord (auslaut) (type D’Heide - D-Hâ): Vgl. blijde (*blâ*), (Mnl. brade) > (*brô*) (kuit), blode (*bloeë*), brede schouders (*brîeë schâvers*), een dode kiek (*een doeë kiek*), sla gade (*slaag gô*), heide-aarde (*hâjêr*), koude (*kâ*), een koude kiek (*een kâ kiek*), lade (*lô*), made (*mô*), mede (*mee*), node (*noeë*), ik rijd(e) (*ik râ*), shade (*schô*), schaprade (*schaprô*), schoude (*schâ*), snede (*snee*), spade (*spô*), spreide (*sprâ*), stade (*stô*), trede (*tree*), weide (*wâ*), zijde (*zâ*).

Ook in de eerste pers. OTT die in een vroeger stadium op –e uitging valt –de weg: ik rijde > ik rijd (vgl. D. ich fahre).

Ook in het tegenwoordig deelwoord wordt (eind)-de gedeleerd: al lachende (*al lachen*); al zingende *a zingen*; al zeverende *a zieëvern*.

25. 3. 2 Weglaten van de eind-r (r-deletie), (type deur *deu*).

Op het eind van een reeks lexicaal bepaalde (overwegend) monosyllabische partikels en substantieven wordt na een lange vocaal of een centrerende diftong de r gedeleerd.

Dat is het geval in : allegaar (*allegaa*); daar (*daa*), door (*deu*), heur (*heu*), hier (*hie*), maar (*maa*), niet meer (*nemieë*), naar (*naa*), neer (*nee*), voor (*veu*); waar (*waa*), weer (*wee*); bier (*bie*), deur (*deu*), door (sul) (*doo*), foor (*foeë*); een keer (*ne kieë*), schuur (*schuu*), vloer (*vloë*), zier (*zie*) in *ni-en-zie* (geen zier).

Ook in het achtervoegsel –aar wordt de eind-r gedeleerd: Brusselaar (*Brusselêi*), perelaar (*pêirelêi*).

25. 3. 3 Het wegvallen van de doffe e [ə] (e-deletie) en van de n (n-deletie) in het [ən]-morfeem

In het [ə n]-morfeem (van de vervoeging of de meervoudsvorm) voorafgegaan door een alveolair (t, d, s, z, n, l, r) of een palataal (sj, zj) wordt de doffe e [ə] niet gerealiseerd als de cluster gevolgd wordt door een pauza (op het eind van een zin) of door een t, d, of n.

Vgl. Eten (*eetn*), vissen (*visn*), vijzen (*vaaizjn*), mannen (*mann*), wonen (*woeënn*), wallen (*waln*), padden (*parn*); wij eten nog niet (*wâiln eetn nog niet*), wij eten thuis (*wâiln eetn thaaisj*), wij eten dat niet (*wâiln eetn dat niet*).

Als die cluster voorafgegaan is door een andere medeklinker dan een alveolair bv. een labiaal (p, b, f, v, m), de palatale j, of een velair (k, ch, g, ng) dan wordt in het [ə n]-morfeem de doffe e [ə] niet weggelaten als de cluster gevolgd wordt door een pauza (op het eind van

een zin); als die cluster wordt gevolgd door een andere medeklinker dan de t, d of n wordt, in het [ə n]-morfeem de [n] weggelaten.

Vgl. *Lappen, stoefen, trâven, hémmen, stokken, lachen, zéggen, roêpen*; ze trouwen morgen - ze trâve mèrgen, ze hebben vrijaf - z'hémme konzjee; ze hebben geld - z'hémme géld; maar: z'hémmen tâid, ze trâven nog niet.

Is het morfeem –en voorafgegaan door een verbinding van een sonorant (l, r, n) + obstruent (een homorgane stemhebbende occlusief, d) dan wordt eerst de d gedeleerd en vervolgens de e.

Vgl. Ze betaalden (*ze betoiln*), worden (*wèrn*), binden (*binn*).

25. 3. 4 Weglating van de r (r-deletie) vòòr eind -d/t (type hart *hèt*)

Op het eind van een woord valt in de verbinding r + occlusieve alveolair (d/t) de r weg als die is voorafgegaan door (a) een korte vocaal, (b) een lange vocaal of (c) een tweeklank.

Dat blijkt in : (a) berd (*bèd*), hard (*hèd*), hart (*hèt*), kert (*kèt*), kort (*kùt*), pert (*pèt*), smart (*smèt*), wrat < wert (*wèt*), zwart (*zwèt*); (b) aard (*aad*), baard (*baad*), kaart (*kaat*), paart (*paat*), soort (*soot*), vaart (*vaat*), waard (*wêd*), woord (*wood*); (c) haard (*djêd*), maart (*mijêt*), paard (*pjêd*), staart (*stjêt*), oorten (*uuëtn*).

25. 3. 5 Weglating van de –r vòòr stemloze en stemhebbende alveolaire fricatieven (s/z)

Op het eind van een lettergreep of een woord valt in de verbinding -rs/-rz de -r weg als die voorafgegaan is door een korte vocaal, een lange vocaal of een tweeklank.

Vgl. Barsten (*bèstn*); borst (*bùst*); borstel (*bùstel*); gers (gras) (*gès*); gerst (*gést*); harst (*hèst*); horzel (*hùzzel*); kaars (*kjês*); koorts (*kùtsn*); kort (*kùt*); korst (*kùst*); persen (*pèsn*); perze (perzik) (*pèzze*); schors (*schùs*); storten (*stùtn*); vaars (*vjês*); vers (*vès*); vors (*vùs*); verwerzelen (*verwèzzeln*); vorst (*vùst*); (aan) weerskanten (*wêiskanten*); worst (*wùst*); wortel (*wùttel*).

25. 3. 6 Weglating van de n (n-deletie) in de eindverbinding –ns (type lichtekens, lichtekes).

Vóór s in suffix -ken en in infinieven + -s wordt de n gedeleerd.

Vgl. Mannekens (*mannekes*), lichtekens (*lichtekes*), zachteken (*zachtekes*); etens (*eetes*), grijpens (*grêpes*), wachters (*wachtes*).

25. 3. 7 Weglating van de r op de morfeemgrens vòòr –d/t (type hij leert, *hè lieët*).

Als op de morfeemgrens d/t volgt dan valt na lange klinker of tweeklank de r weg: leren (*lieërn*), hij leert (*hè lieët*); klaren (*klèirn*), het klaart op (*'t klèit op*).

FFP 26

Hiaatvullende w > v

Intervocalische d > w > v

Nog een geval van verzwakking doet zich voor wanneer de d tussen een lange vocaal en een sjwa via w als v wordt gerealiseerd.

Vgl. houden > *hâven*, schouden (met heet water spoelen) > *schâven*; schouder > *schâver*.

L.W. ook de oorspronkelijke w ging intervocalisch over in een labiodentale v; vgl. duwen > *dêven*; houwen > *hâven*; spuwen > *spêven*.

FFP 27

Wijziging van grammaticaal geslacht

27. 1 Mannelijk in het Asses, onzijdig in het AN

Aaitstél achterstel, *abatwâr* abattoir, *âbeesee* abc, *akazjoê* acajou, *achterstél* achterstel, *afstél* afstel, *album* album, *alfabet* alfabet, *anker* anker, *ardaain* arduin, *artikel* artikel, *asfalt* asfalt, *ateljee* atelier, *atnee* atheneum, *balkoen* balkon, *bassèng* bassin, *betong* beton, *biljâr* biljart, *blok* blok, *boek* boek, *bos* bos, *brevier* brevier, *bultên* bulletin, *buroo* bureau, *kadoo* cadeau, *kafee* café, *kajee* cahier, *karnaval* carnaval, *karné* carnet, *karoo* carreau, *sjapiter* chapiter, *sjassi* chassis, *clisjee* cliché, *kolli* colli, *kô^mbel* comble, *kontrefôr* contrefort, *dieëg* deeg, *défilee* defilé, *dessêr* dessert, *dijamant* diamant, *dinee* diner, *diplom* diploma, *diskoêr* discours, *doek* doek, *dommesil* domicilie, *âigendoem* eigendom, *élastik* elastiek, *éleksier* elixir, *flanèl* flanel, *floêr* floor, *gâs* gas, *gala* gala, *gazong* gazon, *zjâr* genre, *goedrong* goudron, *gram* gram, *huuërn* hoorn, *hâfvast* houvast, *zjubbelee* jubilee, *kâder* kader, *kaki* kaki, *kiloo* kilo, *loemer* lommer, *lotoo* lotto, *mèlber* marmer, *maksimom* maximum, *middel* middel, *minimom* minimum, *missaal* missaal, *momènt* moment, *nést* nest, *nuuvejaar* nieuwjaar, *nummeroo* nummer, *offer* offer, *onnerhâd* onderhoud, *ooverschot* overschot, *onzevaader* onzevader, *paspôr* paspoort, *patroëën* patroon, *persènt* percent, *pèrmi* permis, *plastik* plastic, *platoe* plateau, *pozzelâin* porselein, *register* register, *rezèrvwâr* réservoir, *ressôr* ressort, *revenu* revenu, *rosbuf* rosbief, *semèster* semester, *soevenier* souvenir, *soepée* souper, *tabloo* tableau, *tarief* tarief, *télegram* telegram, *terrèng* terrein, *teejaater* theater, *transpôr* transport, *trimèster* trimester, *trotwâr* trottoir, *vaaderons* vaderons, *verlak* verlak, *weesgegroêt* weesgegroet, *wélkom* welkom, *zand* zand, *zieër* zeer, *zink* zink.

27. 2 Vrouwelijk in het Asses, onzijdig in het AN

Bieëst beest, *fieëst* feest, *oeëg* oog, *oeër* oor, *ûlger* orgel, *sèrvjèt* servet, *uur* uur, *valies* valies, *venster* venster, *vést* vest.

27. 3 Vrouwelijk in het Asses, mannelijk in het AN

més mest.

27. 4 Onzijdig in het Asses, vrouwelijk in het AN

fabrik fabriek, *gedacht* gedachte, *koleur* kleur, *masjien* machine, *muziek* muziek, *sên* scène, *vaan* vaan, *viziet* visite.

FFP 28

Contaminatie

Onder contaminatie verstaan we het verwarren en dooreenhalen van woorden die betekenisverwant zijn; het ene woord (contamineert) steekt het andere aan, het ene woord versmelt in het andere.

De gecontamineerde (foutieve) vorm ontstaat wanneer de spreker twee verwante, nagenoeg gelijkkluidende of synonieme woorden of uitdrukkingen voor de geest zweven en hij een gedeelte van het ene met een deel van het andere verbindt. Door contaminatie van verontschuldigen en excuseren ontstaat verexcuseren; verneglijeren is ontstaan doordat verwaarlozen en negligieren in elkaar versmelten.

FFP 29

Medeklinkerwisseling

Het komt wel meer voor dat bepaalde medeklinkers gaan wisselen; dat is o.m. het geval met medeklinkers die op nagenoeg dezelfde wijze worden gerealiseerd.

Zo krijgen we wisseling van bilabialen (b en m), van bilabialen (p, b) en labiodentalen (f, v), van alveolairen (n, l; r)

b/v-of v/b-wisseling

Blik (A.N.) / vlèk (var. met verscherping *flèk*); vlak (A.N.) / blak (*plak*); varende vrouw / baarende vrâ; vlos (A.N.) / blospapie(r); favoris (Fr.) / fabriijen; donderbaert (Mnl.) / donnveraat; bivanc (Mnl.) / bâbank; Ebrard (Assese eigenaam) / (*dê van*) Euyveraates; verbloisvtern / (Kob.) vervloisvtern.

p/f-wisseling

Pulvinus (Lat.) / flawâin; pleuritis (Lat.) / flesâin.

m/b-wisseling

Camion / kabijong; belammeren (Kil.) / belèbberd; terbentijn (Mnl.) / tèrmentâin.

m/w-wisseling

Mastèlle / wastel (Ofr.).

n/r-wisseling

Lamon (A.N.) / lamoêr; leun (A.N.) / leur.

r/l-wisseling

Schaffelren / schèfflern; bebbelr / bèbbler.